

ΦΙΛΩΝ Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΥΣ

**ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΧΕΡΟΥΒΙΜ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΛΟΓΙΝΗΣ ΡΟΜΦΑΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΤΙΣΘΕΝΤΟΣ ΠΡΩΤΟΥ
ΕΞ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙΝ**

(Philonis Alexandrini Opera quae supersunt ediderunt Leopoldus Cohn et Paulus Wendland

Vol. I, p. 170-201 Berolini 1896)

1 „Καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἀδὰμ καὶ κατώκισεν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς [καὶ ἔταξε] τὰ Χερουβὶμ καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην, φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς“ (Gen. 3, 24). νῦν μὲν „ἐξέβαλε“ φησί, πρότερον δ’ εἶπεν „ἐξαπέστειλεν“ (ib. 23), οὐ παρέργως τὰ ὀνόματα θεῖς, ἀλλ’ εἰδὼς ἐφ’ ὧν κυρίως καὶ εὐθυβόλως πραγμάτων αὐτὰ τάττει. **2** ὁ μὲν οὖν ἀποστελλόμενος ἐπανόδου τυχεῖν οὐ κεκόλυται, ὁ δ’ ἐκβληθεὶς ὑπὸ θεοῦ τὴν αἰδίου φυγὴν ὑπομένει· τῷ μὲν γὰρ μήπω κραταιῶς ὑπὸ κακίας καταληφθέντι δέδοται μετανοήσαντι καθάπερ εἰς πατρίδα τὴν ἀρετὴν ἀφ’ ἧς ἐξέπεσε κατελθεῖν, τὸν δὲ πιεσθέντα καὶ ὑποβεβλημένον σφοδρᾶ καὶ ἀνιάτῳ νόσῳ φέρειν ἀνάγκη τὰ δεινὰ μέχρι τοῦ παντὸς αἰῶνος ἀθάνατα σκορακισθέντα εἰς ἀσεβῶν χώρον, ἴν’ ἄκρατον καὶ συνεχῆ βαρυδαιμονίαν ὑπομένη· **3** ἐπεὶ καὶ τὴν μέσην παιδείαν τὴν ἐν τοῖς ἐγκυκλίσις χορεύουσιν ὀρῶμεν Ἄγαρ δις μὲν ἐξιοῦσαν ἀπὸ τῆς ἀρχούσης ἀρετῆς Σάρρας, ἅπαξ δὲ τὴν προτέραν ὁδὸν ὑποστρέφουσιν, ἢ τότε μὲν ἀποδρᾶσα, οὐ φυγαδευθεῖσα, κατάγεται ὑπαντήσαντος ἀγγέλου, ὅς ἐστι θεῖος λόγος, εἰς τὸν δεσποτικὸν οἶκον (Gen. 16, 6 ss.), αὐτῆς δὲ κατὰ τὸ παντελὲς ἀνεπάνακτος ἐκβάλλεται (Gen. 21, 14). **4** τὰς δὲ αἰτίας καὶ τοῦ προτέρου δρασμοῦ καὶ τῆς αὐτῆς αἰδίου φυγῆς λεκτέον. μέχρι μὲν οὕτω μετωνομάσθησαν, ὅπερ ἦν μετεχαράχθησαν τοὺς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄμεινον βελτιούμενοι χαρακτηῆρας, ἀλλ’ ἔτι ἦν ὁ μὲν Ἀβρὰμ πατὴρ μετέωρος τὴν μετάρσιον τῶν κατὰ τὸν ἀέρα συμβαινόντων καὶ τὴν μετέωρον τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν ὑπαρχόντων φιλοσοφίαν μετιῶν, ἦν φυσιολογίας τὸ κράτιστον εἶδος ἀποτέμνεται μαθηματική, **5** Σάρα δὲ σύμβολον ἀρχῆς ἐμῆς — καλεῖται γὰρ ἀρχή μου — γενικὴ μὲν οὐκ ἔφθη μεταβαλοῦσα ἀρετὴ γενέσθαι — γένος γὰρ πᾶν ἄφθαρτον —, ταῖς δὲ ἐν μέρει καὶ κατ’ εἶδος ἐξητάζετο, ἢ δὲ αὐτὴ φρόνησις τ’ ἦν ἐν ἐμοὶ καὶ σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη τὸν αὐτὸν τρόπον, φθαρταὶ δὲ αὐταὶ, ὅτι καὶ τὸ δεξάμενον αὐτὰς χωρίον ἐγὼ φθαρτός, **6** Ἄγαρ ἢ μέση καὶ ἐγκύκλιος παιδεία, κἂν τὸν αὐστηρὸν καὶ σκυθρωπὸν τῶν φιλαρέτων ἀποδρᾶναι βίον σπουδᾶση, πάλιν ὑποστρέψει πρὸς τὸν αὐτὸν μήπω τὰς γενικὰς καὶ ἀφθάρτους ἀκρότητας ἔχειν δυνάμενον, ἀλλ’ ἔτι τῶν ἐν μέρει καὶ κατ’ εἶδος ἐφαπτόμενον, ἐν οἷς πρὸ τῶν ἄκρων τὰ μέσα αἰρετά· **7** ὅταν δὲ ἤδη ὁ μὲν Ἀβρὰμ ἀντὶ φυσιολόγου γένηται σοφὸς καὶ φιλόθεος μετονομασθεὶς Ἀβραάμ, ὃς ἐρμηνεύεται πατὴρ ἐκλεκτὸς ἡχοῦς — ἡχεῖ μὲν γὰρ ὁ γεωνὸς λόγος, πατὴρ δὲ τούτου ὁ νοῦς ἐπειλημμένος τοῦ σπουδαίου —, Σάρα δὲ ἀντὶ τῆς ἀρχῆς μου γένηται Σάρρα, ἧς ἐστὶν ἡ κλησις ἄρχουσα, ὅπερ ἦν ἴσον τῷ ἀντὶ εἰδικῆς καὶ φθαρτῆς ἀρετῆς γενικὴν καὶ ἄφθαρτον γενέσθαι, **8** ἐπιλάμψη δὲ καὶ τὸ εὐδαιμονίας γένος, ὁ Ἰσαάκ, ἐκλιπόντων τὰ γυναι κεία καὶ ἀποθανόντων τὰ πάθη χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, καὶ παιδιάς, οὐ τὰς παίδων, ἀλλὰ τὰς θείας οὐκ ἄνευ σπουδῆς μεταδιώκων, ἐκβληθήσεται μὲν τὰ ἐπώνυμα τῆς Ἄγαρ προπαιδεύματα, ἐκβληθήσεται δὲ καὶ ὁ σοφιστὴς αὐτῶν υἱὸς ἐπὶ κλησὶν Ἰσμαήλ. **9** ἐνδύσονται δὲ τὴν φυγὴν αἰδίου, βεβαιοῦντος τοῦ θεοῦ τὴν ἔλασιν αὐτοῖς, ὅταν κελεύῃ τῷ σοφῷ ὑπακούειν τῶν λεγομένων ὑπὸ Σάρρας· λέγει δὲ ἄντικρυς

„ἐκβαλεῖν τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱόν“ (Gen. 21, 10). ἀρετῇ δὲ πείθεσθαι καλὸν καὶ μάλιστα τοιοῦτον εἰσηγουμένη δόγμα, ὅτι αἱ τελειόταται φύσεις τῶν μέσων ἕξεων πάμπλου διεστᾶσι καὶ ὅτι σοφία σοφιστείας ἀλλότριον· ἡ μὲν γὰρ τὰ πιθανὰ ἐπὶ κατασκευῇ ψευδοῦς δόξης, ἥτις λυμαίνεται ψυχὴν, ἐκπεπόνηκε, σοφία δὲ διὰ μελέτης τῶν ἀληθῶν τὸ μέγα διανοίας ὄφελος, ἐπιστήμην ὀρθοῦ λόγου, πεπόρισται. **10** τί οὖν θαυμάζομεν, εἰ καὶ Ἀδάμ τὸν νοῦν ἀφροσύνην ἀνίατον νόσον κτησάμενον ἐκβέβληκεν εἰσάπαν ὁ θεὸς ἐκ τοῦ τῶν ἀρετῶν χωρίου μὴ ἐπιτρέψας ἔτι κατελθεῖν αὐτῷ; ὁπότε καὶ <κατὰ> πάντα σοφιστὴν καὶ μητέρα αὐτοῦ, τὴν τῶν προπαιδευμάτων διδασκαλίαν, ἐλαύνει καὶ φυγαδεύει ἀπὸ σοφίας καὶ σοφοῦ, ὧν ὀνόματα Ἀβραάμ τε καὶ Σάρραν καλεῖ. **11** Τότε καὶ ἡ φλογίνη ῥομφαία καὶ τὰ Χερουβὶμ ἀντικρὺ τοῦ παραδείσου τὴν οἴκησιν ἴσχει. λέγεται δὲ „ἀντικρὺ“ τὸ μὲν ὡς ἐχθρὸν ἀντιστατοῦν, τὸ δὲ ἀρμόττον τοῖς εἰς ἐπίκρισιν, ὡς ὁ κρινόμενος τῷ δικαστῇ, τὸ δὲ ὡς φίλον τοῦ κατανοηθῆναι χάριν καὶ ἐκ τῆς ἀκριβεστέρας προσόψεως μᾶλλον οἰκειωθῆναι, ὡς γραφαί τε καὶ ἀνδριάντες ἀρχέτυποι γραφεῦσι καὶ πλάσταις. **12** τοῦ μὲν οὖν ἀντιτεταγμένου παράδειγμα τὸ ἐπὶ τοῦ Κάιν εἰρημένον, ὅτι „ἐξῆλθεν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ καὶ ᾤκησεν ἐν γῇ Ναὶδ κατέναντι Ἐδέμ“ (Gen. 4, 16)· ἐρμηνεύεται δὲ Ναὶδ μὲν σάλος, Ἐδέμ δὲ τρυφή, τὸ μὲν κακίας κλονούσης ψυχὴν σύμβολον, τὸ δὲ ἀρετῆς εὐπάθειαν αὐτῇ περιποιούσης καὶ τρυφήν, οὐχὶ τὴν δι’ ἀλόγου πάθους ἡδονῆς θρύψιν, ἀλλὰ τὴν μετὰ πολλῆς εὐμαρείας ἄπονον χαρὰν καὶ ἀταλαίπωρον. **13** ἀνάγκη δέ, ὅταν ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ φαντασίας ἐξέλθῃ διάνοια, ἥ καλὸν καὶ συμφέρον ἦν ἐπερηρεῖσθαι, νεῶς αὐτίκα θαλαττεύουσης τρόπον, ἀντιστατούντων βιαίων πνευμάτων, ὧδε κάκεῖσε φέρεσθαι πατρίδα καὶ οἰκίαν λαχοῦσαν <σάλον καὶ> κλόνον, ἅπερ ἐναντιώτατά ἐστι βεβαιότητι ψυχῆς, ἦν περιποιεῖ χαρὰ συνώνυμος Ἐδέμ. **14** τοῦ δὲ εἰς ἐπίκρισιν ἐναντίου παράδειγμα τὸ τῆς ζηλοτυπουμένης μεμοιχεῦσθαι. „στήσει“ γάρ φησιν „ὁ ἱερεὺς τὴν γυναῖκα ἐναντίον κυρίου καὶ ἀποκαλύψει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς“ (Num. 5, 18). τί δὲ βούλεται διὰ τούτου παριστάνειν, ἐρευνήσωμεν. τὸ δέον πολλάκις δεόντως οὐκ ἐνεργεῖται καὶ τὸ μὴ καθῆκον ἔστιν ὅτε δρᾶται καθηκόντως· οἷον ἡ μὲν τῆς παρακαταθήκης ἀπόδοσις ὅταν μὴ ἀπὸ γνώμης ὑγιοῦς γίγνηται ἀλλ’ ἢ ἐπὶ βλάβῃ τοῦ λαμβάνοντος ἢ ἐπ’ ἐνέδρα τῆς περὶ μείζονα πίστιν ἀρνήσεως, καθῆκον ἔργον οὐ δεόντως ἐπιτελεῖται. **15** τὸ δὲ τῷ κάμνοντι μὴ ἀληθεῦσαι τὸν ἱατρὸν κενοῦν ἢ τέμνειν ἢ καίειν διεγνωκότα ἐπ’ ὠφελεία τοῦ νοσοῦντος, ἵνα μὴ προλαβὼν τὰ δεινὰ φύγῃ τὴν θεραπείαν ἢ ἐξασθενήσας ἀπειπῆ πρὸς αὐτήν, ἢ πρὸς τοὺς πολεμίους τὸν σοφὸν ψεύσασθαι ἐπὶ τῇ τῆς πατρίδος σωτηρίᾳ, δείσαντα μὴ ἐκ τοῦ ἀληθεῦσαι ῥωσθῆ τὰ τῶν ἀντιπάλων, οὐ καθῆκον ἔργον δεόντως ἐνεργεῖται. παρὸ καὶ φησι Μωυσεῖς „δικαίως τὸ δίκαιον διώκειν“ (Deut. 16, 20), ὡς ἐνὸν καὶ ἀδίκως, ὅταν μὴ ἀπὸ γνώμης ὑγιοῦς ὁ δικάζων προσέχη. **16** ἐπειδὴ τοίνυν τὸ μὲν λεγόμενον ἢ πραττόμενον φανερῶς γνώριμον πᾶσιν, ἢ δὲ διάνοια οὐ γνώριμος, ἀφ’ ἧς καὶ τὰ λεγόμενα λέγεται καὶ τὰ πραττόμενα πράττεται, ἀλλ’ ἄδηλον εἴτε ὑγιαίνει καὶ καθαρεύει εἴτε νοσεῖ μιάσμασι κεχρωσμένη πολλοῖς, γενητὸς δὲ οὐδεὶς ἱκανὸς γνώμης ἀφανοῦς κατιδεῖν

ἐνθύμημα, μόνος δὲ ὁ θεός, παρὸ καὶ λέγει Μωυσῆς ὅτι „τὰ κρυπτὰ κυρίῳ τῷ θεῷ, τὰ δὲ φανερὰ γενέσει γνώριμα“ (Deut. 29, 29), **17** προστέτακται τῷ ἱερεῖ καὶ προφήτῃ λόγῳ, τὴν ψυχὴν „ἐναντίον τοῦ θεοῦ στῆσαι“ ἀποκαλύφω τῇ κεφαλῇ (Num. 5, 18), τουτέστι τὸ κεφάλαιον δόγμα γυμνωθεῖσαν καὶ τὴν γνώμην ἣ κέχρηται ἀπαμφιασθεῖσαν, ἵν’ ὄψεσι ταῖς ἀκριβεστάταις ἐπικριθεῖσα τοῦ ἀδεκάστου θεοῦ ἢ τὴν ὑποτυφομένην εἰρωνεῖαν, κίβδηλον νόμισμα, διελεγχθῆ
〈ἦ〉 πάσης οὕσα κακίας ἀμέτοχος ἐκνίηται τὰς καθ’ αὐτῆς διαβολὰς μάρτυρι χρησαμένη τῷ μόνῳ γυμνῆν ψυχὴν ἰδεῖν δυναμένη. **18** τὸ μὲν οὖν εἰς ἐπὶ κρισιν ἐναντίον τοιοῦτόν ἐστι· τὸ δ’ εἰς οἰκειώσιν, ὃ ἐπὶ τοῦ πανσόφου λέλεκται Ἀβραάμ· „ἔτι“ γάρ φησιν „ἦν ἐστηκὼς ἐναντίον κυρίου“ (Gen. 18, 22)· καὶ τεκμήριον τῆς οἰκειώσεως τὸ ἐπιλεγόμενον ὅτι „ἐγγίσας εἶπεν“ (ib. 23)· ἀλλοτριουμένῳ γὰρ ἀφίστασθαι καὶ διαζεύγνυσθαι, οἰκειουμένῳ δὲ συνεγγίζειν ἀρμόττει. **19** τὸ δὲ στῆναι καὶ ἄτρεπτον κτήσασθαι διάνοιαν ἐγγύς ἐστι βαίνειν θεοῦ δυνάμεως, ἐπειδὴ τὸ μὲν θεῖον ἄτρεπτον, τὸ δὲ γενόμενον φύσει μεταβλητόν. εἴ τις οὖν τὴν γενέσεως οἰκείαν φορὰν ἔρωτι ἐπιστήμης ἐγχαλινωσάμενος ἐβιάσατο στῆναι ποιήσας, μὴ λανθανέτω θείας εὐδαιμονίας ἐγγύς ὢν. **20** τοῖς δὲ Χερουβὶμ καὶ τῇ φλογίνῃ ῥομφαίᾳ τὴν ἀντικρὺ τοῦ παραδείσου πόλιν οἰκειῶς δίδωσιν, οὐχ ὡς ἐχθροῖς μέλλουσιν ἀντιστατεῖν καὶ διαμάχεσθαι, ἀλλ’ ὡς οἰκειοτάτοις καὶ φιλάτοις, ἵν’ ἐκ τῆς ὁμοῦ προσόψεως καὶ συνεχοῦς περιαθρήσεως πόθον αἱ δυνάμεις ἴσχωσιν ἀλλήλων, καταπνέοντος εἰς αὐτὰς τὸν πτηνὸν ἔρωτα καὶ οὐράνιον τοῦ φιλοδώρου θεοῦ. **21** Τίνα δὲ ἐστὶν ἡ διὰ τῶν Χερουβὶμ καὶ τῆς στρεφομένης ῥομφαίας φλογίνης αἰνίττεται, νῦν ἐπισκεπτέον. μήποτε οὖν τὴν τοῦ παντὸς οὐρανοῦ φορὰν δι’ ὑπονοιῶν εἰσάγει· κίνησιν γὰρ αἱ κατ’ οὐρανὸν σφαῖραι τὴν ἐναντίαν ἔλαχον ἀλλήλαις, ἢ μὲν τὴν ἀπλανῆ ταυτοῦ κατὰ δεξιὰ, ἢ δὲ τὴν πεπλανημένην θατέρου κατ’ εὐώνυμα. **22** ἢ μὲν οὖν ἐξωτάτω, τῶν λεγομένων ἀπλανῶν, μία, ἢ καὶ τὴν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἐφῶν ἐπὶ τὰ ἐσπέρια εἰλεῖται περίοδον, αἱ δ’ ἐντὸς ἐπτὰ, τῶν πλανήτων, ἐθελούσιόν τε καὶ βεβιασμένην, ὑπεναντίους ἅμα καὶ διττὰς ἴσχουσαι κινήσεις· καὶ ἔστιν αὐταῖς ἢ μὲν ἀκούσιος ὁμοία τῇ τῶν ἀπλανῶν, φαίνονται γὰρ καθ’ ἐκάστην ἡμέραν ἀπ’ ἀνατολῆς ἐπὶ δύσιν ἰοῦσαι, ἢ δὲ οἰκεία ἀπὸ τῶν ἐσπερίων ἐπὶ τὰ ἐφῶ, καθ’ ἣν συμβέβηκε τὰς περιόδους τῶν ἐπτὰ ἀστέρων καὶ μήκη χρόνων προσειληφέναι, τὰς μὲν ἰσοδρόμους ἴσα, ἡλίου καὶ ἑωσφόρου καὶ στίλβοντος ἐπὶ κλησιν — τρεῖς γὰρ τῶν πλανήτων ἰσοταχεῖς οὗτοι —, τὰς δὲ ἀνισοδρόμους ἄνισα μὲν, ἀναλογίαν δ’ ἔχοντα πρὸς τε ἀλλήλας καὶ τὰς τρεῖς ἐκεῖνας. **23** γίνεται οὖν τὸ μὲν ἕτερον τῶν Χερουβὶμ ἢ ἐξωτάτω, τοῦ παντὸς οὐρανοῦ 〈ὁ〉 ἔσχατος, ἀψὶς ἐν ἣ τὴν κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὠσαύτως ἔχουσιν οἱ ἀπλανεῖς θεῖαν ὡς ἀληθῶς χορείαν χορεύουσι τάξιν οὐ λείποντες, ἦν ὁ γεννήσας πατὴρ αὐτοῦς ἔταξεν ἐν κόσμῳ· θάτερον δ’ ἢ ἐντὸς περιεχομένη σφαῖρα, ἦν ἐξαχῆ σχίσας ἐπτὰ κύκλους ἀναλογοῦντας ἑαυτοῖς εἰργάζετο τῶν πλανήτων ἕκαστον εἰς αὐτοῦς ἀρμοσάμενος· **24** καὶ καθάπερ ἔποχον ἐν ὀχήματι ἀστέρα ἐν οἰκείῳ κύκλῳ θεῖς τὰς ἡνίας ἐπίστευσε τῶν ἐπόχων οὐδενί, πλημμελῆ δεῖσας ἐπιστασίαν, ἀπάσας δ’ ἐξήρτησεν ἑαυτοῦ, νομίσας ἐναρμόνιον τῆς κινήσεως μάλιστα οὕτως τάξιν γενήσεσθαι· τὸ γὰρ σὺν θεῷ πᾶν

ἐπαινετόν, τὸ δ' ἄνευ θεοῦ ψεκτόν. **25** τὰ μὲν δὴ Χερουβίμ καθ' ἓνα τρόπον οὕτως ἀλληγορεῖται· ῥομφαίαν δὲ φλογίνην καὶ στρεφομένην τὴν κίνησιν αὐτῶν καὶ τοῦ παντός οὐρανοῦ τὴν αἰδίον φορὰν ὑποτοπητέον λέγεσθαι. μήποτε δὲ καθ' ἑτέραν ἐκδοχὴν τὰ μὲν Χερουβίμ δηλοῖ τῶν ἡμισφαιρίων ἑκάτερον· καὶ γὰρ ἀντιπρόσωπά φησιν εἶναι νεύοντα πρὸς τὸ ἰλαστήριον πτεροῖς (Exod. 25, 19), ἐπειδὴ καὶ ταῦτα ἀντικρὺ μὲν ἐστὶν ἀλλήλων, νένευκε δὲ ἐπὶ γῆν τὸ μέσον τοῦ παντός, ᾧ καὶ διακρίνεται. **26** ἡ δὲ μόνη τῶν τοῦ κόσμου μερῶν ἐστῶσα παγίως Ἐστία πρὸς τῶν παλαιῶν εὐθυβόλως ὠνόμασται, ἵνα περὶ τι βεβαίως ἰδρυμένον ἢ ἑκατέρων τῶν ἡμισφαιρίων ἐμμελεστάτη γίγνηται περιπόλησις. ἡ δὲ φλογίνη ῥομφαία σύμβολον ἡλίου· φλογὸς γὰρ ὢν πύλημα πολλῆς ὠκυδρομώτατον γέγονε τῶν ὄντων, ὡς ἡμέρα μὲν τὸν σύμπαντα περιδιδεῖσθαι κόσμον. **27** ἤκουσα δὲ ποτε καὶ σπουδαιότερου λόγου παρὰ ψυχῆς ἐμῆς εἰωθυίας τὰ πολλὰ θεοληπτεῖσθαι καὶ περὶ ὧν οὐκ οἶδε μαντεύεσθαι· ὃν, ἐὰν δύνωμαι, ἀπομνημονεύσας ἐρῶ. ἔλεγε δὲ μοι κατὰ τὸν ἓνα ὄντως ὄντα θεὸν δύο τὰς ἀνωτάτω εἶναι καὶ πρώτας δυνάμεις ἀγαθότητα καὶ ἐξουσίαν, καὶ ἀγαθότητι μὲν τὸ πᾶν γεγεννηκέναι, ἐξουσίᾳ δὲ τοῦ γεννηθέντος ἄρχειν, τρίτον δὲ συναγωγὸν ἀμφοῖν μέσον εἶναι λόγον, λόγῳ γὰρ καὶ ἄρχοντα καὶ ἀγαθὸν εἶναι τὸν θεόν. **28** ἀρχῆς μὲν οὖν καὶ ἀγαθότητος τῶν δεῖν δυνάμεων τὰ Χερουβίμ εἶναι σύμβολα, λόγου δὲ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν· ὀξύκινητότατον γὰρ καὶ θερμὸν λόγος καὶ μάλιστα ὁ τοῦ αἰτίου, ὅτι καὶ αὐτὸ πάντα φθάσαν παρημείψατο καὶ πρὸ πάντων νοούμενον καὶ ἐπὶ πᾶσι φαινόμενον. **29** ἑκατέρου δὲ τῶν Χερουβίμ, ᾧ διάνοια, δέξαι τύπον ἀκιβδήλευτον, ἵνα περὶ τε ἀρχῆς τοῦ αἰτίου καὶ ἀγαθότητος ἐναργῶς ἀναδιδαχθεῖσα καρπώσῃ κληρὸν εὐδαίμονα· γνώσῃ γὰρ εὐθὺς καὶ τὴν τῶν ἀκράτων δυνάμεων σύνοδόν τε καὶ κρᾶσιν, ἐν οἷς ἀγαθὸς μὲν ὁ θεὸς ἐμφαινομένου τοῦ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματος, ἐν οἷς δὲ ἄρχων ἐμφαινομένης τῆς ἀγαθότητος· ἵνα τὰς ἐκ τούτων ἀπογεννωμένας ἀρετὰς φιλοφροσύνην καὶ εὐλάβειαν θεοῦ κτήσῃ, μήτε ἐν οἷς εὖ πάσχεις ὑψηγοροῦσα διὰ τὸ τῆς ἡγεμονίας τοῦ βασιλέως μέγεθος μήτε ἐν οἷς ὑπομένεις τι τῶν ἀβουλήτων ἀπογινώσκουσα τὰς ἀμείνους ἐλπίδας δι' ἡμερότητα τοῦ μεγάλου καὶ φιλοδώρου θεοῦ. **30** φλογίνη δὲ ῥομφαία, διότι χρῆ τούτοις παρακολουθεῖν τὸν μέσον τῶν πραγμάτων ἔνθερμον καὶ πυρώδη λόγον, ὃς οὐδέποτε λήγει κινούμενος σπουδῇ πάσῃ πρὸς αἴρεσιν μὲν τῶν καλῶν, φυγὴν δὲ τῶν ἐναντίων. **31** οὐχ ὀρθῶς ὅτι καὶ Ἀβραάμ ὁ σοφός, ἠνίκα ἤρξατο μετρεῖν κατὰ θεὸν πάντα καὶ μηδὲν ἀπολείπειν τῷ γενητῷ, λαμβάνει τῆς φλογίνης ῥομφαίας μίμημα „πῦρ καὶ μάχαιραν“ (Gen. 22, 6), διελεῖν καὶ καταφλέξει τὸ θνητὸν ἀφ' ἑαυτοῦ γλιχόμενος, ἵνα γυμνῇ τῇ διανοίᾳ μετάρσιος πρὸς θεὸν ἀναπτῆ; **32** τὸν δὲ γε Βαλαὰμ μάταιον λαὸν ὄντα ἐξωπλισμένον εἰσάγει Μωυσῆς ἀστράτευτον καὶ λιποτάκτην, εἰδὼς πόλεμον ὃν ἀρμόττει ψυχῇ περὶ ἐπιστήμης ποιεῖσθαι· λέγει γὰρ ὄνῳ, τῇ ἀλόγῳ προαιρέσει τοῦ βίου, ἧ πᾶς ἄφρων ἐπιβέβηκεν, ὅτι „εἰ μάχαιραν εἶχον, ἤδη ἂν ἐξεκέντησά σε“ (Num. 22, 29)· καὶ μεγίστη χάρις τῷ τεχνίτῃ, ὅτι τὴν ἀφροσύνης λύτταν εἰδὼς οὐκ ἐνέδωκεν αὐτῇ, καθάπερ ξίφος μεμνηότι, δύνάμιν λόγων, ἵνα μὴ πολλὴν καὶ ἄδικον ἅπασιν τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐνεργάσῃται φθοράν. **33** ἂ

δὲ Βαλαάμ, ταῦθ' ἕκαστος τῶν μὴ κεκαθαρμένων ἀεὶ ματαιάζων αἰτιᾶται πως, ἐμπορικὸν ἢ γεωργικὸν ἢ τιν' ἄλλον τῶν ποριστικῶν ἐπιτηδεύσας βίον· ἕως μὲν αἴσια ἀπαντᾷ τὰ ἀφ' ἑκάστου, γεγηθῶς ἐπιβέβηκε καὶ ἐποχεῖται καὶ ἐνειλημμένος ἀπρὶξ ἔχεται μεθέσθαι τὸ παράπαν οὐ δικαίων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀφίστασθαι λέγουσι καὶ μέτρα ταῖς ἐπιθυμίαις περιθεῖναι διὰ τὸ τοῦ μέλλοντος ἀτέκμαρτον βασκανίαν ὄνειδίζει καὶ φθόνον, οὐκ ἀπ' εὐνοίας εἰσηγεῖσθαι ταῦτα φάσκων· **34** ἐπειδὴν δὲ ἀβούλητος κακοπραγία συμβῆ, τοὺς μὲν ὡς ἀγαθοὺς μάντις ἀποδέχεται καὶ προφυλάξασθαι δυνατωτάτους τὰ μέλλοντα, τὰ δ' οὐδενὸς αἴτια κακοῦ τὸ παράπαν αἰτιᾶται, τὴν γεωργίαν, τὴν ἐμπορίαν, τὰς ἄλλας ἐπιτηδεύσεις, αἷς πρὸς ἀργυρισμὸν ἠξίου χρῆσθαι· **35** αἱ δὲ καίτοι φωνητηρίων ὀργάνων ἀμοιροῦσαι τὴν δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ῥήξουσι φωνὴν ἐναργεστέραν οὔσαν τῆς διὰ γλώττης „Ἄρά γε, ὦ συκοφάντα, οὐχ ἡμεῖς ἐσμὲν ἐκεῖνα“ λέγουσαι „αἷς καθάπερ ὑποζυγίοις ὑψαυχενῶν ἐπεβεβήκεις; μὴ καθ' ὑπεροψίαν ἄλλως εἰργασάμεθά σοι κακοπραγίαν (cf. Num. 22, 30); ἴδε τὸν ἀνθεστῶτα ἐξεναντίας θεοῦ λόγον ἐνωπλισμένον ἄγγελον (ib. 31), παρ' ὃν τό τε εὖ καὶ τὸ μὴ συμβέβηκε τελειοῦσθαι· οὐχ ὀρᾷς; **36** τί οὖν νῦν ἡμᾶς αἰτιᾶ πρότερον, ὅτε εὐώδει σοι τὰ πράγματα, οὐχὶ μεμψάμενος; μένομεν γὰρ αἱ αὐτὰι μηδὲ τῆς ἑαυτῶν φύσεως μεταβάλλουσαι τὸ παράπαν στιγμὴν· σὺ δὲ κριτηρίοις χρώμενος οὐχ ὑγιέσιν ἀλόγως σφαδάζεις· εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἔμαθες, ὅτι οὐχ ἄττ' ἂν ἐπιτηδεύης ἀγαθῶν μετουσίας ἢ κακῶν ἐστὶν αἴτια, ἀλλ' ὁ δίοπος καὶ κυβερνήτης τοῦ παντὸς λόγος θεῖος, ῥῶον ἂν ἔφερες τὰ συμπίπτοντα παυσάμενος τοῦ συκοφαντεῖν καὶ ἐπιγράφειν ἡμῖν ἃ μὴ δυνάμεθα. **37** ἐὰν οὖν πάλιν καθελὼν ἐκεῖνος τὸν πόλεμον καὶ τὰς ἐπ' αὐτῷ συννοίας καὶ κατηφείας σκεδάσας εἰρήνην ἐπικηρυκεύσεται βίου, φαιδρὸς καὶ γεγηθῶς τὴν δεξιὰν ἐμβαλεῖς ἡμῖν ταῖς ἐν ὁμοίῳ μενούσαις· ἡμεῖς δ' οὔτ' εὐμενεῖα τῇ σῆι φυσώμεθα οὔτ' ἐὰν δυσμεναίνης ἐπιστρεφόμεθα, ἴσμεν γὰρ ἑαυτὰς μῆτ' ἀγαθῶν μῆτε κακῶν αἰτίας οὔσας, κἂν σὺ περὶ ἡμῶν τοιαῦτα δοξάζῃς, εἰ μὴ καὶ τὴν θάλατταν εὐπλοίας ἢ τῶν συμβαινόντων ναυαγίων ἀλλ' οὐχὶ τὰς τῶν πνευμάτων διαφορὰς τοτὲ μὲν ἐπικεικῶς τοτὲ δὲ μετὰ βιαιοτάτου συρμοῦ καταπνεόντων αἰτιατέον· **38** φύσει γὰρ παντὸς ὕδατος ἡρεμίαν ἐξ αὐτοῦ λαχόντος, ὅταν μὲν πνεῦμα οὐρίον κατ' οἰάκων ἐπιγένηται, παντὸς ἀνασεισθέντος κάλου, πλησίστιοι μέχρι λιμένων αἱ νῆες καταίρουσιν, ὅταν δὲ αἰφνίδιον κατὰ πρῶρας ἐξεναντίας κατασκήψῃ, πολὺν σάλον καὶ κλόνον ἐγείρει καὶ ἀνατρέπει· καὶ τοῦ συμβαίνοντος ἢ μηδὲν αἴτια θάλαττα τὴν πρόφασιν ἴσχει, φανερωῶς ταῖς ἀνέσεις καὶ σφοδρότησι τῶν ἀνέμων ἢ γαληνιάζουσα ἢ κυμαίνουσα“. **39** διατούτων οὖν ἀπάντων ἰκανῶς οἶμαι δεδηλωῆσθαι, ὅτι λόγον ἢ φύσις δυνατώτατον σύμμαχον ἀνθρώπῳ δημιουργήσασα τὸν μὲν αὐτῷ χρῆσθαι δυνάμενον ὀρθῶς ἀπέδειξεν εὐδαίμονα καὶ λογικὸν ὄντως, τὸν δὲ μὴ δυνάμενον ἄλογόν τε καὶ κακοδαίμονα. **40** „Ἀδὰμ δὲ ἔγνω τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ συνέλαβε καὶ ἔτεκε τὸν Κάιν, καὶ εἶπεν Ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ. καὶ προσέθηκε τεκεῖν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἄβελ“ (Gen. 4, 1. 2). οἷς ἀρετὴν μεμαρτύρηκεν ὁ νομοθέτης, τούτους γνωρίζοντας γυναῖκας οὐκ εἰσάγει, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Μωυσῆν, καὶ εἴ τις αὐτοῖς ὁμόζηλος· **41** ἐπειδὴ

γάρ φαμεν εἶναι γυναῖκα τροπικῶς αἰσθησιν, ἀλλοτριώσει δ' αἰσθήσεως καὶ σώματος ἐπιστήμη συνίσταται, τοὺς σοφίας ἐραστὰς αἰσθησιν ἀποδοκιμάζοντας μᾶλλον ἢ αἰρουμένους ἐπιδείξεται· καὶ μήποτ' εἰκότως· αἱ γὰρ τούτοις συνοικοῦσαι λόγῳ μὲν εἰσι γυναῖκες, ἔργῳ δὲ ἀρεταί, Σάρρα μὲν ἄρχουσα καὶ ἡγεμονίς, Ῥεβέκκα δὲ ἐπιμονὴ τῶν καλῶν, Λεῖα δὲ ἀνανευμένη καὶ κοπιῶσα ἐπὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς ἀσκήσεως, ἣν ἐκνένευκε καὶ ἀποστρέφεται πᾶς ἄφρων ἀρνούμενος, Σεπφώρα δὲ ἡ Μωυσέως ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀνατρέχουσα καὶ τὰς ἐκεῖ θείας καὶ εὐδαίμονας φύσεις κατανοοῦσα, καλεῖται δὲ ὀρνίθιον. **42** ἵνα δὲ τὴν ἀρετῶν κύησιν καὶ ὠδῖνα εἴπωμεν, ἀκοὰς ἐπιφραξάτωσαν οἱ δεισιδαίμονες τὰς ἑαυτῶν ἢ μεταστήτωσαν· τελετὰς γὰρ ἀναδιδάσκομεν θείας τοὺς τελετῶν ἀξιόους τῶν ἱερωτάτων μύστας, οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ τὴν ἀληθῆ καὶ οὕσαν ὄντως ἀκαλλώπιστον εὐσέβειαν μετὰ ἀτυφίας ἀσκοῦντες· ἐκείνοις δὲ οὐχ ἱεροφαντήσομεν κατεσχημένοις ἀνιάτῳ κακῷ, τύφῳ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων γλισχρότητι καὶ τερθραῖς ἐθῶν, ἄλλῳ δὲ οὐδενὶ τὸ εὐαγὲς καὶ ὄσιον παραμετροῦσιν. **43** ἀρκτέον οὖν τῆς τελετῆς ὧδε. ἀνὴρ μὲν γυναικί, ἄνθρωπος δ' ἄρρην ἀνθρώπῳ θηλείᾳ τὰς ἐπὶ γενέσει παίδων ὀμιλίας ἐπακολουθῶν τῇ φύσει συνέρχεται ποιησόμενος· ἀρεταῖς δὲ πολλὰ καὶ τέλεια τικτούσαις θέμις οὐκ ἔστιν ἀνδρὸς ἐπιλαχεῖν θνητοῦ· μὴ δεξάμεναι δὲ παρά τινος ἐτέρου γονήν, ἐξ ἑαυτῶν μόνον οὐδέποτε κυήσουσι. **44** τίς οὖν ὁ σπείρων ἐν αὐταῖς τὰ καλὰ πλὴν ὁ τῶν ὄντων πατήρ, ὁ ἀγένητος θεὸς καὶ τὰ σύμπαντα γεννῶν; σπείρει μὲν οὖν οὗτος, τὸ δὲ γέννημα τὸ ἴδιον, ὃ ἔσπειρε, δωρεῖται· γεννᾷ γὰρ ὁ θεὸς οὐδὲν αὐτῷ, χρεῖος ἄτε ὢν οὐδενός, πάντα δὲ τῷ λαβεῖν δεομένῳ. **45** παρέξω δὲ τῶν λεγομένων ἐγγυητὴν ἀξιόχρεων τὸν ἱερώτατον Μωυσῆν· τὴν γὰρ Σάρραν εἰσάγει τότε κύουσαν, ὅτε ὁ θεὸς αὐτὴν μονωθεῖσαν ἐπισκοπεῖ (Gen. 21, 1), τίκτουσαν δ' οὐκέτι τῷ τὴν ἐπίσκεψιν πεποιημένῳ, ἀλλὰ τῷ σοφίας τυχεῖν γλιχομένῳ, οὗτος δὲ Ἀβραὰμ ὀνομάζεται. **46** γνωριμώτερον δ' ἐπὶ τῆς Λεῖας ἐκδιδάσκει λέγων, ὅτι τὴν μὲν μήτραν ἀνέφξεν αὐτῆς ὁ θεός (Gen. 29, 31) — ἀνοιγνύναι δὲ μήτραν ἀνδρὸς ἴδιον —, ἡ δὲ συλλαβοῦσα ἔτεκεν οὐ θεῷ — ἰκανὸς γὰρ μόνος καὶ αὐταρκέστατος ἑαυτῷ —, ἀλλὰ τῷ κάματον ἀναδεχομένῳ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ Ἰακώβ, ὥστε τὴν ἀρετὴν δέχεσθαι μὲν παρά τοῦ αἰτίου τὰ θεῖα σπέρματα, τίκτειν δὲ τινι τῶν ἑαυτῆς ἐραστῶν, ὃς ἂν τῶν μνηστήρων ἀπάντων προκριθῆ. **47** πάλιν Ἰσαὰκ τοῦ πανσόφου τὸν θεὸν ἰκετεύσαντος, ἐκ τοῦ ἰκετευθέντος ἔγκυος ἡ ἐπιμονὴ Ῥεβέκκα γίνεται (Gen. 25, 21). χωρὶς δὲ ἰκετείας καὶ δεήσεως τὴν πτηνὴν καὶ μετάρσιον ἀρετὴν Σεπφώραν Μωυσῆς λαβὼν εὐρίσκει κύουσαν ἐξ οὐδενὸς θνητοῦ τὸ παράπαν (Exod. 2, 22). **48** ταῦτα, ὧ μύσται κεκαθαρμένοι τὰ ὄτα, ὡς ἱερά ὄντως μυστήρια ψυχαῖς ταῖς ἑαυτῶν παραδέχεσθε καὶ μηδενὶ τῶν ἀμυήτων ἐκλαλήσητε, ταμιευσάμενοι δὲ παρ' ἑαυτοῖς φυλάττετε θησαυρόν, οὐκ ἐν ᾧ χρυσὸς καὶ ἄργυρος, οὐσίαι φθαρταί, κατάκεινται, ἀλλὰ τῶν ὄντων κτημάτων τὸ καλλιστεῦον, ἢ περὶ τοῦ αἰτίου καὶ ἀρετῆς καὶ τρίτου τοῦ γεννήματος ἀμφοῖν ἐπιστήμη. ἐὰν δὲ τινι τῶν τετελεσμένων ἐντυγχάνητε, λιπαρῶς ἐγκείμενοι περιέχεσθε, μὴ τινα ἄρα καινοτέραν εἰδῶς τελετὴν ἐπικρύπτηται, μέχρις ἂν αὐτὴν σαφῶς ἀναδιδαχθῆτε. **49** καὶ γὰρ ἐγὼ παρὰ Μωυσεῖ τῷ θεοφιλεῖ

μυηθείς τὰ μεγάλα μυστήρια ὅμως αὐθις Ἰερεμίαν τὸν προφήτην ἰδὼν καὶ γνούς, ὅτι οὐ μόνον μύστης ἐστὶν ἀλλὰ καὶ ἱεροφάντης ἰκανός, οὐκ ὤκνησα φοιτῆσαι πρὸς αὐτόν· ὁ δ' ἄτε τὰ πολλὰ ἐνθουσιῶν χρησμόν τινα ἐξεῖπεν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ λέγοντα πρὸς τὴν εἰρηνικωτάτην ἀρετὴν ταῦτα· „οὐχ ὡς οἶκόν με ἐκάλεσας καὶ πατέρα καὶ ἄνδρα τῆς παρθενίας σου“ (Jer. 3, 4); ἐμφαντικώτατα παριστὰς ὅτι ὁ θεὸς καὶ οἶκός ἐστιν, ἀσωμάτων ἰδεῶν ἀσώματος χώρα, καὶ τῶν συμπάντων πατήρ, ἄτε γεγεννηκῶς αὐτά, καὶ σοφίας ἀνήρ σπέρμα τῷ θνητῷ γένει καταβαλλόμενος εὐδαιμονίας εἰς ἀγαθὴν καὶ παρθένον γῆν. **50** ἀμιάντω γὰρ καὶ ἀγαύστῳ καὶ καθαρῷ φύσει, τῇ πρὸς ἀλήθειαν παρθένῳ, διαλέγεσθαι πρεπῶδες θεόν, ἐναντίως ἡμῖν· ἀνθρώπων μὲν γὰρ ἢ ἐπὶ γενέσει τέκνων σύνοδος τὰς παρθέτους γυναικας ἀποφαίνει· ὅταν δὲ ὁμιλεῖν ἄρξῃται ψυχῇ θεός, πρότερον αὐτὴν οὔσαν γυναῖκα παρθένον αὐθις ἀποδείκνυσιν, ἐπειδὴ τὰς ἀγεννεῖς καὶ ἀνάδρους ἐπιθυμίας, αἷς ἐθελύνοτο, ἐκποδῶν ἀνελῶν τὰς αὐθιγενεῖς καὶ ἀκηράτους ἀρετὰς ἀντεισάγει· Σάρρα γοῦν οὐ διαλέξεται, πρὶν ἐκλιπεῖν ἐκείνην τὰ γυναικεῖα πάντα (Gen. 18, 11) καὶ ἀναδραμεῖν εἰς ἀγενουούσης παρθένου τάξιν. **51** ἀλλ' ἐνδέχεται τάχα ποὺ καὶ παρθένον ψυχὴν πάθεσιν ἀκολάστοις μιανθεῖσαν αἰσχυρῆσθαι· διόπερ ὁ χρησμός πεφύλακται θεὸν ἄνδρα εἰπὼν οὐ παρθένον — τρεπτὴ γὰρ ἦδε καὶ θνητὴ — ἀλλὰ „παρθενίας“ (Jer. 3, 4), τῆς ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχούσης ἰδέας· γενέσει γὰρ καὶ φθορὰν ἐνδεχομένων φύσει τῶν ποιῶν, ἄφθαρτον αἰ τυποῦσαι δυνάμεις τῶν ἐν μέρει κληρὸν εἰλήχασιν. **52** τὸν οὖν ἀγέννητον καὶ ἄτρεπτον θεὸν ἀθανάτων καὶ παρθένων ἀρετῶν σπεῖρειν ἰδέας μηδέποτε εἰς γυναικὸς μεταβαλλοῦση σχῆμα παρθενία πρεπῶδες. τί οὖν, ὃ ψυχῇ, δέον ἐν οἴκῳ θεοῦ παρθενεύεσθαι καὶ ἐπιστήμης περιέχεσθαι, τούτων μὲν ἀποστατεῖς, αἴσθησιν δὲ ἀσπάξῃ τὴν ἐκθελύνουσάν σε καὶ μιαινουσάν; τοιγάρτοι γέννημα πάμφυρτον καὶ πανώλεθρον ἀποτέξῃ τὸν ἀδελφοκτόνον καὶ ἐπάρατον Κάιν, κτῆσιν οὐ κτητὴν· λέγεται γὰρ ὁ Κάιν κτῆσις. **53** Θαυμάσειε δ' ἂν τις τὸν τῆς ἐρμηνείας τρόπον, ὃ πολλάκις ἐπὶ πολλῶν ὁ νομοθέτης χρῆται τὸ σύνηθες ἐξαλλάττων. μετὰ γὰρ τοὺς φύντας ἐκ γῆς ἀρχόμενος δηλοῦν τὸν γεννηθέντα πρῶτον ἐξ ἀνθρώπων, περὶ οὗ τὸ παράπαν οὐδὲν εἶρηκεν, ὡς ἤδη πολλάκις τοῦνομα αὐτοῦ προειπὼν ἀλλὰ μὴ νῦν αὐτὸ κατατάττων εἰς τὴν ἐν λόγῳ χρῆσιν, φησὶν ὅτι ἔτεκε τὸν Κάιν. ποῖον, ὃ τεχνῖτα; περὶ οὗ τί μικρὸν ἢ μέγα πάλαι δεδήλωκας; καὶ μὴν οὐκ ἀγνοεῖς τὴν οἰκείαν θέσιν τῶν ὀνομάτων· **54** ἤδη γοῦν προελθὼν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δηλώσεις προσώπου φάσκων, ὅτι „ἔγνω Ἀδάμ Εὐάν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱὸν καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σήθ“ (Gen. 4, 25). οὐκοῦν πολὺ μᾶλλον ἐχρῆν ἐπὶ τοῦ πρωτοτόκου, ὃς ἦν ἀρχὴ τῆς ἐξ ἀλλήλων γενέσεως ἀνθρώπων, τὴν τε φύσιν τοῦ ἀποκυηθέντος δηλῶσαι πρῶτον ὅτι ἄρρεν, εἶτα τὸ οἰκεῖον ὄνομα θέσθαι, Κάιν εἰ τύχοι. **55** ἐπειδὴ τοίνυν οὐκ ἀπειρία τρόπων, καθ' οὓς ὀνόματα δεῖ τίθεσθαι, φαίνεται τὴν συνήθη χρῆσιν ἐπὶ τῶν περὶ Κάιν ἀνελῶν, σκεπτέον ἂν εἶη, τίνος αἰτίας ἔνεκα οὕτως ἐκάλεσε τοὺς ἐκ τῶν πρώτων παραδιηγήσεως μᾶλλον ἢ θέσεως ὀνομάτων τύπῳ χρησάμενος. ἔστι δ' ὡς ἔμοιγε στοχαζομένῳ καταφαίνεται, ἢ αἰτία ἦδε. **56** ὁ μὲν ἄλλος ἄπας

ἀνθρώπων ὄμιλος ὀνόματα τίθεται πράγμασι διαφέροντα τῶν πραγμάτων, ὥσθ' ἕτερα μὲν εἶναι τὰ τυγχάνοντα, ἑτέρας δὲ κλήσεις τὰς ἐπ' αὐτοῖς· παρὰ Μωυσεῖ δὲ αἱ τῶν ὀνομάτων θέσεις ἐνάργειαι πραγμάτων εἰσὶν ἐμφαντικώταται, ὡς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐξ ἀνάγκης εὐθὺς εἶναι τοῦνομα καὶ <τοῦνομα καὶ> καθ' οὗ τίθεται διαφέρειν μηδέν. μάθοις δ' ἂν σαφέστερον κὰκ τοῦ προτεθέντος ὃ λέγω. **57** ὅταν ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς — κεκλήσθω δὲ Ἀδάμ — ἐντυχὼν αἰσθήσει, παρ' ἣν ζῆν δοκεῖ τὰ ἔμψυχα — καλεῖται δὲ Εὐά —, [συνουσίας ἴσης ὀρεχθεῖς] πλησιάσῃ, ἡ δὲ συλλαμβάνη καθάπερ δικτύῳ καὶ θηρεύῃ φυσικῶς τὸ ἐκτὸς αἰσθητόν, διὰ μὲν ὀφθαλμῶν τὸ χρῶμα, διὰ δὲ ὠτων φωνήν, διὰ δὲ μυκτῆρων ἀτμόν, χυλόν γε μὴν διὰ τῶν γεύσεως ὀργάνων, καὶ διὰ τῶν ἀφῆς ἅπαν σῶμα, συλλαβοῦσα ἐγκύμων τε γίνεται καὶ εὐθὺς ὠδίνει καὶ τίκτει κακῶν ψυχῆς τὸ μέγιστον, οἷησιν· ᾤθη γὰρ αὐτοῦ πάντ' εἶναι κτήματα, ὅσα εἶδεν, ὧν ἤκουσεν, ὧν ἐγεύσατο, ὧν ὠσφρήσατο, ὧν ἤψατο, καὶ πάντων ὑπέλαβεν εὐρετὴν καὶ τεχνίτην ἑαυτόν. **58** ἔπαθε δὲ τοῦτο οὐκ ἀλόγως· ἦν γὰρ ποτε χρόνος, ὅτε νοῦς οὐ διελέγετο αἰσθήσει οὐδ' εἶχεν αἰσθησιν, πάμπολυ διεστῶς τῶν συννόμων καὶ ἀγελαίων, εἰκῶς τοῖς μονοτρόποις καὶ μονωτικοῖς ζῴοις· τότε δὴ καθ' ἑαυτὸν ἐξεταζόμενος σώματος οὐκ ἐφήπτετο, ἀθροῦν <οὐκ> ἔχων ὄργανον περὶ ἑαυτόν, ᾧ θηρεύσει τὸ ἐκτός, ἀλλ' ἦν τυφλὸς καὶ ἀδύνατος, οὐχ ὄν οἱ πολλοὶ λέγουσιν, ὅταν πηρωθέντα τὰς ὄψεις θεάσωνται· μίαν γὰρ οὗτος αἰσθησιν ἀφαιρεθεὶς τῶν ἄλλων ἄγει πολλὴν περιουσίαν· **59** ἐκεῖνος δὲ πάσας τὰς αἰσθητικὰς δυνάμεις περικεκομμένος, ἀδύνατος ὄντως, ἡμισυ ψυχῆς τελείας, ἐνδέων δυνάμεως, ἣ καταλαμβάνεσθαι σώματα πέφυκε, τμήμα καθ' ἑαυτὸν στερόμενον τοῦ συμφυοῦς οὐκ εὐτυχές, [οὐκ] ἄνευ βάκτρων τῶν αἰσθητικῶν ὀργάνων ἐτύγγανεν, οἷς ἰκανὸς ἦν σκηρίπτεσθαι κραδαινόμενος· παρ' ἣν αἰτίαν καὶ πολὺ σκότος πάντων κατεκέχυτο τῶν σωμάτων, οὐδενὸς φανῆναι δυναμένου· ᾧ γὰρ γνωρίζεσθαι ἔμελλεν, αἰσθησις οὐκ ἦν. **60** βουληθεὶς οὖν ὁ θεὸς μὴ μόνον τῶν ἀσωμάτων ἀλλὰ καὶ στερεῶν σωμάτων κατάληψιν αὐτῷ παρασχεῖν, ἐξεπλήρου τὴν ὅλην ψυχὴν τὸ ἕτερον τῷ προειργασμένῳ τμήμα συνυφαίνων, ὃ κέκληκε προσηγορικῶς μὲν γυναιῖκα ὀνομαστικῶς δὲ Εὐάν αἰνιττόμενος αἰσθησιν. **61** ἡ δὲ εὐθὺς γενομένη δι' ἐκάστου τῶν μερῶν αὐτῆς ὥσπερ διὰ τινων ὀπῶν ἀθρόον φῶς εἰς τὸν νοῦν ἐπεισέχεε καὶ τὴν ἀχλὺν ἀποσκεδάσασα τηλαυγῶς καὶ σφόδρα ἐκδήλως τὰς φύσεις τῶν σωμάτων ἰδεῖν καθάπερ δεσπότην παρεσκεύασεν. **62** ὁ δ' ὥσπερ ἐκ νυκτὸς ἡλιακῶ φέγγει καταυγασθεὶς ἀπαστράπτοντι ἢ ἐκ βαθέος ὕπνου περιαναστὰς ἢ οἷα τυφλὸς ἐξαίφνης ἀναβλέψας ἐνετύγγανε πᾶσιν ἀθρόως ὧν γένεσις ἐστίν, οὐρανῶ, γῆ, ὕδατι, ἀέρι, φυτοῖς, ζῴοις, σχέσεσιν αὐτῶν, ποιότησι, δυνάμεσιν, ἕξεσι, διαθέσεσι, κινήσεσιν, ἐνεργείαις, πράξεσι, μεταβολαῖς, φθοραῖς, καὶ τὰ μὲν ἑώρα, τῶν δὲ ἤκουε, τῶν δὲ ἐγεύετο, τῶν δὲ ὠσφραίνετο, τῶν δὲ ἤπτετο· καὶ πρὸς ἃ μὲν ἐπικλινῶς εἶχεν, ἡδονὰς ἐργαζόμενα, τῶν δὲ ἀπεστρέφετο, ἐμποιούντων ἀλγηδόνας. **63** περιβλεψάμενος οὖν ὧδε κάκεισε καὶ περιαθρήσας ἑαυτόν τε καὶ τὰς δυνάμεις ἐτόλμησε ταῦτόν αὐχίμα αὐχῆσαι τῷ βασιλεῖ Μακεδόνων Ἀλεξάνδρῳ· καὶ γὰρ ἐκεῖνόν φασιν, ἠνίκα Εὐρώπης καὶ Ἀσίας ἔδοξεν ἀνάψασθαι τὸ κράτος, ἐν ἐπικαίρῳ χώρῳ

στάντα καὶ πάντα περιαθρήσαντα εἰπεῖν, ὅτι „καὶ τὰ τῆδε καὶ τὰ τῆδε ἐμά“, μεираκιώδους καὶ νηπίας καὶ ιδιωτικῆς τῷ ὄντι ψυχῆς, οὐ βασιλικῆς, ἐπιδειξάμενον κουφότητα. **64** πρότερος δ' ὁ νοῦς τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν ἐξαψάμενος καὶ δι' αὐτῆς πᾶσαν ιδέαν θηρεύσας σώματος, ὑποπλησθεὶς ἀλόγου φρονήματος, ἐφυσήθη, ὡς τὰ πάντα ἑαυτοῦ νομίσει κτήματα καὶ μηδενὸς ἄλλου τὸ παράπαν μηδέν. **65** οὗτός ἐστιν ὃν χαρακτηρίσας Μωυσῆς τρόπον ἐν ἡμῖν ἐπεφήμισε Κáιν, ἐρμηνευόμενον κτήσιν, εὐηθείας μᾶλλον δὲ ἀσεβείας μεστὸν ὄντα· ἀντὶ γὰρ τοῦ νομίσει θεοῦ πάντα κτήματα, ὑπέλαβεν ἑαυτοῦ, μηδ' αὐτὸν ἔχειν βεβαίως δυνάμενος, ἀλλὰ μηδ' ὅστις ἐστὶ τὴν οὐσίαν εἰδώς. ἀλλ' ὅμως εἰ πεπίστευκε ταῖς αἰσθήσεσιν ὡς ἱκαναῖς θηρεῦσαι τὸ ἐκτὸς αἰσθητόν, εἰπάτω, πῶς παρορᾶν ἢ παρακούειν ἢ κατὰ τινα ἄλλην αἴσθησιν μὴ ἀμαρτάνειν ἔτι δυνήσεται. **66** καὶ μὴν τοὺς ὀλίσθους ἀνάγκη τούτους περὶ ἕκαστον ἡμῶν ἀεὶ συμβαίνειν, κἂν τὰ μάλισθ' ἡμεῖς ἠκριβωμένοι τοῖς ὀργάνοις χρώμενοι τυγχάνωμεν· τὰς γὰρ φυσικὰς κῆρας καὶ τὸν ἀκούσιον πλάνον εἰσάπαν ἐκδῦναι χαλεπὸν, μᾶλλον δ' ἀμήχανον, ἀπείρων ὅσων ψευδοῦς δόξης ποιητικῶν ἐν τε ἡμῖν καὶ περὶ ἡμᾶς καὶ ἐκτὸς ἡμῶν ἐν ἅπαντι τῷ θνητῷ γένει ὑπαρχόντων. οὐκ ἄρα ὑγιῶς κτήμαθ' ἑαυτοῦ ὑπέλαβε τὰ πάντα, κἂν φρυαττόμενος ὑψουχενῆ. **67** Γέλωτά μοι πλατὺν καὶ Λάβαν ὁ τῶν ποιότητων ἠρτημένος δοκεῖ παρασχεῖν Ἰακώβ τῷ πρὸ τούτων τὴν ἄποιον φύσιν ὀρῶντι, ἠνίκα ἐτόλμα πρὸς αὐτὸν λέγειν, ὅτι „αἱ θυγατέρες θυγατέρες μου καὶ οἱ υἱοὶ υἱοὶ μου καὶ τὰ κτήνη κτήνη μου καὶ πάντα ὅσα σὺ ὀρᾷς ἐμά ἐστὶ καὶ τῶν θυγατέρων μου“ (Gen. 31, 43)· ἐφ' ἐκάστου γὰρ οὗτος τὸ „ἐμὸν“ προστιθεὶς περὶ αὐτοῦ λέγων ἅμα καὶ σεμνομυθῶν οὐ παύεται. **68** τὰς θυγατέρας, εἰπέ μοι, — τέχναι δὲ εἰσι καὶ ἐπιστήμαι ψυχῆς — θυγατέρας σαυτοῦ λέγεις εἶναι; τίνα τρόπον; οὐ πρῶτον μὲν παρὰ τοῦ διδάξαντος αὐτὰς νοῦ παραλαβὼν ἔχεις; εἶτα καὶ πέφυκας ἀποβάλλειν, ὥσπερ ἄλλ' ἄττα, καὶ ταύτας ἢ διὰ μέγεθος ἐτέρων φροντίδων ἐκλαθόμενος ἢ διὰ χαλεπὰς καὶ ἀνηκέστους ἀρρωστίας σώματος ἢ διὰ τὴν ὠρισμένην τοῖς πρεσβύταις ἀθεράπευτον νόσον γῆρας ἢ δι' ἄλλα μυρία, ὧν ἀριθμὸν ἄπορον εὐρεῖν. **69** τί δέ; τοὺς υἱοὺς — υἱοὶ δὲ εἰσιν οἱ κατὰ μέρος τῆς ψυχῆς λογισμοὶ — φάσκων εἶναι σαυτοῦ σωφρονεῖς ἢ μέμηνας τοιαῦτα δοξάζων; αἱ γὰρ μελαγχολίαι σου καὶ παράνοια καὶ φρενῶν ἐκστάσεις καὶ εἰκασίαι ἀβέβαιοι καὶ φαντασίαι πραγμάτων ψευδεῖς καὶ κενοὶ τινες ἐννοημάτων ὀνειροὶς εὐκότες (λογισμοὶ) ἔλκυσμοὺς καὶ σπασμοὺς ἐνδιδόντες ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἢ σύντροφος ψυχῆς νόσος λήθη καὶ ἄλλα τῶν εἰρημένων πλείω τὸ ἐχυρόν σου τῆς δεσποτείας ἀφαιρεῖται καὶ ἐπιδείκνυται ταῦτα ἐτέρου τινός, οὐχὶ σά, κτήματα. **70** πῶς δὲ τὰ κτήνη — κτήνη δὲ εἰσιν αἱ αἰσθήσεις, ἄλογον γὰρ καὶ κτηνῶδες αἴσθησις — σαυτοῦ λέγειν εἶναι τολμᾶς; παρορῶν, εἰπέ μοι, παρακούων ἀεὶ, τοὺς γλυκεῖς χυλοὺς ἀλμυροὺς ἔστιν ὅτε καὶ ἔμπαλιν τοὺς πικροὺς γλυκεῖς ἠγούμενος καὶ κατὰ πᾶσαν αἴσθησιν πλείω τῶν κατορθουμένων εἰθῶς διαμαρτάνειν οὐκ ἐρυθριᾶς, ἀλλ' ὥσπερ ἀπταίστοις κεχρημένος ταῖς περὶ ψυχὴν ἀπάσαις δυνάμεσί τε καὶ ἐνεργείαις γαυριᾶς καὶ πεφύσησαι; **71** ἀλλ' ἐὰν μεταβάλης καὶ ὧν χρῆ φρενῶν μοιραθῆς, ἐρεῖς πάντα τοῦ θεοῦ κτήματα, οὐχὶ σαυτοῦ, τὰς διανοήσεις, τὰς ἐπιστήμας, τὰς

τέχνας, τὰ θεωρήματα, τοὺς ἐν μέρει λογισμούς, τὰς αἰσθήσεις, τὰς διὰ τούτων καὶ ἄνευ αὐτῶν ψυχῆς ἐνεργείας· ἐὰν δὲ μέχρι παντός ἀπαιδαγωγῆτον καὶ ἀδίδακτον ἐάσης σεαυτόν, δουλεύσεις τὸν αἰῶνα χαλεπαῖς δεσποίνας, οἰήσεις, ἐπιθυμίας, ἡδοναῖς, ἀδικίαις, ἀφροσύναις, ψευδέσι δόξαις. **72** „εἶ“ γάρ φησιν „ἀποκριθεὶς εἶποι ὁ παῖς Ἠγάπηκα τὸν κύριόν μου καὶ τὴν γυναῖκά μου καὶ τὰ παιδιά, οὐκ ἄπειμι ἐλεύθερος“, ἀχθεὶς πρὸς τὸ κριτήριον τοῦ θεοῦ καὶ δικαστοῦ τυχῶν αὐτοῦ βέβαιον σχήσει ὁ ἠτήσατο, πρότερον τρυπηθεὶς τὸ οὖς ὀπητίῳ (Exod. 21, 5. 6), ἵνα μὴ δέξηται θεῖαν ἀκοὴν ὑπὲρ ἐλευθερίας ψυχῆς· **73** ἐκκεκρυμένον γάρ ἐστιν ὡσπερ ἐξ ἀγῶνος ἱεροῦ καὶ ἀποδοκιμασμένου παιδὸς ὄντως νηπίου κομιδῆ λογισμοῦ σεμνολογεῖν ἐπὶ τῷ τὸν νοῦν ἠγαπηκέναι καὶ τὸν νοῦν νομίζειν ἑαυτοῦ κύριον εἶναι καὶ εὐεργέτην καὶ ἐπὶ τῷ τὴν αἴσθησιν σφόδρα στέργειν καὶ κτῆμα ἴδιον αὐτὴν καὶ ἀγαθῶν τὸ μέγιστον ἠγεῖσθαι καὶ τὰ τούτων ἀμφοῖν παιδιά, τοῦ μὲν τὸ νοεῖν, τὸ λογίζεσθαι, τὸ διανοεῖσθαι, τὸ βουλευέσθαι, τὸ στοχάζεσθαι, τῆς δὲ τὸ ὁρᾶν, τὸ ἀκούειν, τὸ γεύεσθαι, τὸ ὀσφραίνεσθαι, τὸ ἄπτεσθαι, κοινῶς τὸ αἰσθάνεσθαι. **74** ἀνάγκη μέντοι τὸν τούτοις οἰκειούμενον μὴδ’ ὄναρ ἐλευθερίας ἐπησθῆσθαι· φυγῆ γὰρ αὐτῶν καὶ ἀλλοτριώσει μεταποιούμεθα ἀδείας. ἄλλος δὲ τις πρὸς τῷ φιλαύτῳ καὶ τὸ μανιῶδες ἐπιδεικνύμενός φησιν ὅτι, κἂν ἀφαιρῆται μέ τις, ὡς περὶ οἰκείων ἀγωνισάμενος οἶσομαι τὸ κράτος· „διώξας“ γάρ φησιν „καταλήψομαι, μεριῶ σκυῖλα, ἐμπλήσω ψυχὴν μου· ἀνελῶ τῆ μαχαίρα μου, κυριεύσει ἡ χεὶρ μου“(Exod. 15, 9). **75** πρὸς ὃν εἶπομι’ ἄν· λέληθέ σε, ὦ μωρέ, ὅτι πᾶς ὁ δοκῶν ἐν γενέσει διώκειν διώκεται· νόσοι γὰρ καὶ γῆρας καὶ θάνατος μετὰ τῆς ἄλλης τῶν ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων 〈κακῶν〉 πληθὺς ἕκαστον ἡμῶν ἐλαύνουσι καὶ στροβοῦσι καὶ διώκουσι, καὶ ὁ νομίζων καταλαμβάνειν ἢ κρατεῖν καταλαμβάνεται καὶ κρατεῖται, καὶ τις λαφυραγωγῆσειν ἐλπίσας καὶ μοίρας λείας διατιθεὶς ἠττηθεὶς ὑπὸ κεκρατηκόσιν ἐχθροῖς ἐγένετο, κένωσιν ἀντὶ πλησμονῆς καὶ δουλείαν ἀντὶ δεσποτείας ψυχῆ δεξάμενος τῆ ἑαυτοῦ καὶ ἀντὶ τοῦ ἀνελεῖν ἀναιρεθεὶς καὶ πάνθ’ ὅσα δράσειν ἐνενόησε παθῶν ἀνὰ κράτος. **76** ἦν μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐχθρὸς οὗτος αἰροῦντος λόγου καὶ φύσεως αὐτῆς, καὶ τὰ ἐν τῷ ποιεῖν ἅπαντα περιάπτων αὐτῷ καὶ μηδενὸς τῶν ἐν τῷ πάσχειν ἔτι μεμνημένος, ὡς τὰς ἀφ’ ἐκάστου κῆρας ἀθρόας ἐκδεδυκώς. **77** „εἶπε“ γάρ φησιν „ὁ ἐχθρὸς Διώξας καταλήψομαι“. τίς οὖν ἂν γένοιτο δυσμενέστερος ψυχῆ πολέμιος τοῦ διὰ μεγαλαυχίας τὸ ἴδιον θεοῦ προσκληροῦντος ἑαυτῷ; ἴδιον μὲν δὴ θεοῦ τὸ ποιεῖν, ὃ οὐ θέμις ἐπιγράψασθαι γενητῷ, ἴδιον δὲ γενητοῦ τὸ πάσχειν. **78** ὁ προλαβὼν μὲν τις ὡς οἰκεῖον καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι, ῥαδίως οἶσει τὰ προσπίπτοντα, κἂν ἦ βαρῦτατα, νομίσας δὲ ἀλλότριον ἀνηνύτῳ πιεζόμενος ἄχθει Σισύφειον τιμωρίαν ἀναδέξεται, μὴδ’ ὅσον ἀνακῦψαι δυνάμενος, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἐπιτρέχουσι καὶ τραηλίζουσι δεινοῖς ὑποβεβλημένος καὶ προστιθεὶς ἐκάστῳ τὸ ὑπεῖκον καὶ εὐένδοτον, ἀγεννοῦς καὶ ἀνάνδρου ψυχῆς πάθη· τλήναι γὰρ ἔδει καὶ ἀντιτάξασθαι καὶ ἀντερείσασθαι γνώμην ὀχυρωσάμενον καὶ ἀναφραζάμενον τῆ ἑαυτοῦ καρτερίᾳ καὶ ὑπομονῇ, δυνατωτάταις ἀρεταῖς. **79** ὡσπερ γὰρ τὸ κείρεσθαι διττόν, τὸ μὲν ὡς ἀντιπεπονθὸς κατὰ ἀντέρεισιν, τὸ δὲ ὡς ὑπεῖκον καθ’ ὑπόπτωσιν —

πρόβατον μὲν γὰρ ἢ δέρμα ἢ τὸ λεγόμενον κώδιον οὐδὲν ἐνεργοῦν ἐξ αὐτοῦ πάσχον δὲ μόνον ὑφ' ἐτέρου κείρεται, ὁ δ' ἄνθρωπος συνδρῶν καὶ σχηματίζων καὶ ἐπιτήδειον παρέχων ἑαυτόν, ἀνακρινὰς τῷ πάσχειν τὸ ποιεῖν —, οὕτως καὶ τὸ τύπτεσθαι· **80** τὸ μὲν ὁ συμβέβηκε πληγῶν ἄξια ἡδικοῦται οἰκέτη ἢ ἐλευθέρῳ διὰ ῥαδιουργίαν ἐπὶ τροχοῦ κατατεινομένῳ ἢ τινι τῶν ἀψύχων — τύπτονται γὰρ λίθοι καὶ ξύλα καὶ χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ ὅσαι ἐν χαλκοτυπείῳ ἐλαυνόμεναι ὕλαι ἢ διαιρούμεναι —, τὸ δὲ <δ> συμβέβηκεν ἀθλητῇ πυγμῆν ἢ παγκράτιον περὶ νίκης καὶ στεφάνων ἀγωνιζομένῳ· **81** οὗτος μὲν οὖν τὰς ἐπιφερομένας πληγὰς ἑκατέρᾳ τῶν χειρῶν ἀποσειεται καὶ τὸν αὐχένα περιάγων ὧδε κάκεισε τὸ μὴ τυφθῆναι φυλάσσεται, πολλάκις δὲ καὶ δακτύλοις ποδῶν ἄκροις ἐπιβεβηκῶς καὶ πρὸς ὕψος αὐτὸν ἐξάρας ἢ στείλας καὶ συναγαγὼν ἔμπαλιν κατὰ κενοῦ φέρειν τὰς χεῖρας τὸν ἀντίπαλον ἠνάγκασε σκιαμαχίᾳ τι παραπλήσιον δρῶντα· ὁ δὲ οἰκέτης ἢ ὁ χαλκὸς μηδὲν ἀντιδρῶν ὑπέρριπται πάντα πεισόμενος, ὅσα ἂν ὁ διατιθεὶς ἐργάσασθαι διανοῆται. **82** τοῦτο μὲν οὖν τὸ πάθος μήτε σώματι μήτε πολὺ μᾶλλον ψυχῇ δεξώμεθά ποτε, τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς ἐκεῖνο — ἐπειδὴ πάσχειν ἀνάγκη τὸ θνητόν —, ἵνα μὴ καθάπερ οἱ θηλυδρία κεκλασμένοι καὶ παρειμένοι καὶ προαναπίπτοντες μετ' ἐκλύσεως ψυχικῶν δυνάμεων ἐξασθενῶμεν, ἀλλ' ἐρρωμένοι τοῖς διανοίας τόνοις ἐπελαφρίζειν κάπικουφίζειν ἰσχύωμεν τὴν φορὰν τῶν ἐπαρτωμένων δεινῶν. **83** ἐπειδὴ τοίνυν θνητὸς οὐδεὶς οὐδενὸς ἐπιδέδεικται παγίως καὶ βεβαίως κύριος, οἱ δὲ λεγόμενοι δεσπότες δόξῃ μόνον, οὐ πρὸς ἀλήθειαν, ὀνομάζονται, ἀνάγκη δ' ὡς ὑπήκοον καὶ δοῦλον, οὕτως ἡγεμόνα ἐν τῷ παντὶ εἶναι καὶ κύριον, γένοιτ' ἂν ὁ τῷ ὄντι ἄρχων καὶ ἡγεμὼν εἷς ὁ θεός, ὃ λέγειν ἦν πρεπῶδες, ὅτι πάντα αὐτοῦ κτήματα. **84** καὶ ὡς μεγαλοπρεπῶς ἅμα καὶ θεοπρεπῶς διεξέρχεται περὶ τούτων, κατανοήσωμεν τὸ „ὄλα μου, φησὶν, ἐστίν“. ὄλα δ' ἐστὶν ἃ φησι „δῶρα καὶ δόματα καὶ καρπώματα, ἃ διατηροῦντες προσοίσετε ἐν ταῖς ἐμαῖς ἐορταῖς ἐμοί“ (Num. 28, 2), πάνυ ἐκδήλως παριστὰς ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν χάριτος μέσης ἡξίωται, ἢ καλεῖται δόσις, τὰ δὲ ἀμείνονος, ἢ ὄνομα οἰκεῖον δωρεά, τὰ δὲ τοιαῦτα γέγονεν, ὡς μὴ μόνον δύνασθαι καρποφορεῖν ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ δι' ὄλων ἤδη πεφυκέναι καρπὸς ἐδώδιμος, ὃ μόνῳ ψυχῇ τοῦ φιλοθεάμονος τρέφεται. **85** ὁ δὲ ταῦτα διδαχθεὶς καὶ διατηρεῖν καὶ διαφυλάττειν ἐν διανοίᾳ δυνάμενος ἄμωμον καὶ κάλλιστον ἱερεῖον οἶσει θεῷ πίστιν ἐν οὐ θνητῶν ἐορταῖς· ἑαυτῷ γὰρ τὰς ἐορτὰς προσκεκλήρωκε δόγμα τιθεὶς ἀναγκαιότατον τοῖς φιλοσοφίας θιασώταις. **86** τὸ δὲ δόγμα τοῦτ' ἐστὶ· μόνος ὁ θεὸς ἀψευδῶς ἐορτάζει· καὶ γὰρ μόνος γήθει καὶ μόνος χαίρει καὶ μόνος εὐφραίνεται καὶ μόνῳ τὴν ἀμιγῆ πολέμου συμβέβηκεν εἰρήνην ἄγειν· ἄλυπός ἐστι καὶ ἄφοβος καὶ ἀκοινωνήτος κακῶν, ἀνένδοτος, ἀνώδυνος, ἀκμῆς, εὐδαιμονίας ἀκράτου μεστός· τελειοτάτη ἢ τούτου φύσις, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἄκρα καὶ τέλος καὶ ὄρος εὐδαιμονίας ὁ θεός, μετέχων μὲν οὐδενὸς ἐτέρου πρὸς βελτίωσιν, τὸ δὲ ἴδιον μεταδεδωκῶς ἅπασιν τοῖς ἐν μέρει τῆς τοῦ καλοῦ πηγῆς, ἑαυτοῦ· τὰ γὰρ ἐν κόσμῳ καλὰ οὐποτ' ἂν ἐγεγένητο τοιαῦτα, μὴ πρὸς ἀρχέτυπον τὸ πρὸς ἀλήθειαν καλὸν τὸ ἀγέννητον καὶ μακάριον καὶ ἄφθαρτον ἀπεικονισθέντα. **87** καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ „σάββατον“ —

ἐρμηνεύεται δ' ἀνάπαυσις — „θεοῦ“ φησιν εἶναι Μωυσεῖς πολλαχοῦ τῆς νομοθεσίας (Exod. 20, 10 al.), οὐχὶ ἀνθρώπων, ἀπτόμενος φυσιολογίας ἀναγκαίας — τὸ γὰρ ἐν τοῖς οὐσίῳ ἀναπαυόμενον, εἰ δεῖ τάληθές εἰπεῖν, ἐν ἐστὶν ὁ θεός —, ἀνάπαυλαν δὲ οὐ τὴν ἀπραξίαν καλῶν, ἐπειδὴ φύσει δραστήριον τὸ τῶν ὄλων αἴτιον παῦλαν οὐδέποτε ἴσχον τοῦ ποιεῖν τὰ κάλλιστα, ἀλλὰ τὴν ἄνευ κακοπαθείας μετὰ πολλῆς εὐμαρείας ἀπονωτάτην ἐνέργειαν· **88** ἥλιον μὲν γὰρ καὶ σελήνην καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον, ἅτε καὶ οὐκ ὄντα αὐτεξούσια καὶ κινούμενα καὶ φερόμενα συνεχῶς, θέμις εἰπεῖν κακοπαθεῖν· καὶ τοῦ καμάτου μαρτύριον ἐναργέστατον αἱ ἐτήσιοι ὥραι· τὰ τε γὰρ συνεκτικώτατα τῶν ἐν οὐρανῷ τὰς κινήσεις ἐναλλάττει, τοτὲ μὲν βορείους τοτὲ δὲ νοτίους τοτὲ δὲ ἀλλοίας ποιούμενα τὰς περιφοράς, ὃ τε ἀπὸ ἀλεινόμενος καὶ ψυχόμενος καὶ πάσας τροπὰς τρεπόμενος ἐκ τῶν ἰδίων παθημάτων ἐλέγχεται κάμων, ἐπεὶ τὸ συνεκτικώτατον μεταβολῆς αἴτιον κάματος· **89** εὐῆθες δ' ἐστὶ περὶ τῶν χερσαίων ἢ καθ' ὕδατος μακρηγορεῖν τὰς καθόλου καὶ κατὰ μέρη τροπὰς αὐτῶν ἐπὶ μήκιστον διεξιόντα· ταῦτα γὰρ πολὺ πλείω τῶν μεταρσίων κατὰ τὸ εἰκὸς ἀσθένειαν ἐνδέχεται, ἅτε πλείστον μετέχοντα τῆς ὑστάτης καὶ γεώδους οὐσίας· **90** ἐπειδὴ τοίνυν τὰ μὲν τρεπόμενα καμάτῳ πέφυκε μεταβάλλειν, ἄτρεπτος δὲ καὶ ἀμετάβλητος ὁ θεός, ἀκμῆς ἂν εἴη φύσει· τὸ δ' ἀσθενείας ἀμέτοχον, κἂν πάντα ποιῇ, δι' αἰῶνος ἀναπαυόμενον οὐποτε λήξει· ὥστε οἰκειότατον μόνῳ θεῷ τὸ ἀναπαύεσθαι. ἐδείχθη δὲ καὶ τὸ ἐορτάζειν ἐπιβάλλον αὐτῷ· μόνου ἄρα καὶ ἐβδόμῃ καὶ ἐορταί τοῦ αἰτίου, ἀνθρώπων δὲ συνόλωσ οὐδενός· **91** ἴθι γάρ, εἰ θέλεις, συνεπίσκεψαι τὰς ἀοιδίμους πανηγύρεις ἡμῶν. ὅσαι μὲν δὴ κατ' ἔθνη βαρβαρικά τε καὶ ἐλληνικά ἐκ μυθικῶν πλασμάτων συνέστησαν ἄλλαι παρ' ἄλλοις κενὸν τῦφον ἔχουσαι τὸ τέλος, ἀφείσθωσαν· καὶ γὰρ οὐδ' ὁ σύμπασις ἀνθρώπων βίος ἐξαρκεῖσει πρὸς τὸ τὰς ἐνυπαρχούσας ἀτοπίας ἐκάσταις ἀκριβῶσαι· **91** ἂ δ' 〈ἂν〉 ἀντὶ πολλῶν εἴποι τις ἐφ' ἀπάσας ὀλίγα στοχαζόμενος τοῦ καιροῦ, λεκτέον· **92** πάσης ἐορτῆς τε καὶ πανηγύρεως τῶν παρ' ἡμῖν τὰ θαυμαστά καὶ περιμάχητα ἔργα ταῦτα· ἄδεια ἄνεσις ἐκεχειρία μέθη παροινία κῶμοι χλιδὴ θρύψις θυραυλία παννυχίδες, ἀπρεπεῖς ἡδοναί, μεθημερινοὶ γάμοι, βιαιόταται ὕβρεις, ἀσκήσεις ἀκραςίας, ἀφροσύνης μελέται, ἐπιτηδεύσεις αἰσχυρῶν, φθορὰ παντελής τοῦ καλοῦ, νυκτεγερσίαι πρὸς ἀπλήστους ἐπιθυμίας, ὕπνος ἐν ἡμέρᾳ, ὅποτε καιρὸς ἐγρηγόρσεως, φύσεως ἔργων ἐναλλαγῆ· **93** τότε ἀρετὴ μὲν ὡς βλαβερὸν γελᾶται, κακία δὲ ὡς ὠφέλιμον ἀρπάζεται, τότε τὰ μὲν πρακτέα ἄτιμα, τὰ δὲ μὴ πρακτέα ἐπίτιμα, τότε μουσικὴ μὲν καὶ φιλοσοφία καὶ πᾶσα παιδείυσις, τὰ τῆς θείας ψυχῆς θεῖα ὡς ἀληθῶς ἀγάματα, ἀφωνίαν ἴσχει, αἱ δὲ μαστροπεύουσαι καὶ προξενούσαι τὰς ἡδονὰς γαστρι καὶ τοῖς μετὰ γαστέρα ῥητορεύουσι· **94** τοιαῦτα τῶν λεγομένων εὐδαιμόνων αἱ ἐορταί. καὶ μέχρι μὲν 〈ἐν〉 οἰκίαις ἢ χωρίοις βεβήλοις ἀσχημονοῦσιν, ἤττον ἀμαρτάνειν μοι δοκοῦσιν· ἐπειδὴν δὲ ὥσπερ χειμάρρου φορὰ πάντη νεμηθεῖσα καὶ ἱερῶν τοῖς ἀγιωτάτοις προσπελάσασα βιάσεται, τὰ ἐν τούτοις εὐαγῆ πάντα εὐθὺς ἔρριψεν, ὡς ἀπεργάσασθαι θυσίας ἀνιέρους, ἱερεῖα ἄθυτα, εὐχὰς ἀτελεῖς, ἀμυήτους μυσήσεις, ἀνοργιάστους τελετάς, νόθον εὐσέβειαν, κεκιβδηλευμένην

όσιότητα, άγνεϊάν άναγνον, κατεψευσμένην άλήθειαν, βωμολόχον θεραπείαν θεοῦ. **95** και πρὸς τούτοις ἔτι τὰ μὲν σώματα λουτροῖς και καθαρσίοις άπορρύπτονται, τὰ δὲ ψυχῆς ἔκνίψασθαι πάθη, οἷς καταρρυπαίνεται ὁ βίος, οὔτε βούλονται οὔτε ἐπιτηδεύουσι· και λευχειμονοῦντες μὲν εἰς τὰ ἱερὰ βαδίζειν σπουδάζουσιν ἀκηλιδώτους ἐσθῆτας ἀμπεχόμενοι, διάνοιαν δὲ κεκληιδωμένην ἄχρι τῶν ἀδύτων εἰσάγοντες οὐκ αἰδοῦνται. **96** κὰν μὲν τι τῶν θρεμμάτων μὴ παντελὲς και ὀλόκληρον εὐρίσκηται, ἔξω περιρραντηρίων ἀπελαύνεται βωμοῖς οὐκ ἑόμενον προσαχθῆναι, καιτοι ταῖς σωματικαῖς λώβαις ἀπάσαις κεχηρημένον ἀκουσίοις· κατατετρωμένοι δὲ τὰς ψυχὰς ἐκ νοσημάτων χαλεπῶν, ἃ κακίας ἀμήχανος δύναμις προσέβαλε, μᾶλλον <δὲ> ἠκρωτηριασμένοι και ἔκτετμημένοι τὰ κάλλιστα, φρόνησιν καρτερίαν δικαιοσύνην εὐσέβειαν, τὰς ἄλλας ὅσας τὸ ἀνθρώπειον γένος χωρεῖν πέφυκεν ἀρετάς, και καθ' ἑκούσιον γνώμην ἐνδεδεγμένοι τὰς λύμας, ὅμως ἱερουργεῖν τολμῶσι νομίζοντες τὸν τοῦ θεοῦ ὄφθαλμὸν τὰ ἐκτὸς μόνον ὀρᾶν ἠλίου συνεργοῦντος, ἀλλ' οὐχὶ πρὸ τῶν ἐμφανῶν τὰ ἀφανῆ καταθεᾶσθαι φωτὶ χρώμενονἑαυτῶ· **97** ὁ γὰρ τοῦ ὄντος ὄφθαλμὸς φωτὸς ἑτέρου πρὸς κατάληψιν οὐ δεῖται, αὐτὸς δ' ὢν ἀρχέτυπος αὐγὴ μυρίας ἀκτῖνας ἐκβάλλει, ὧν οὐδεμία ἐστὶν αἰσθητή, νοηταὶ δ' ἅπασαι· παρὸ και μόνος ὁ νοητὸς θεὸς αὐταῖς χρῆται, τῶν δὲ γενέσεως μεμοιραμένων οὐδεῖς· αἰσθητὸν γὰρ τὸ γενόμενον, αἰσθήσει δὲ ἀκατάληπτος ἢ νοητὴ φύσις. **98** ἐπειδὴ τοῖνυν ἀοράτως τότε τῆς ψυχῆς χωρίον εἰσδύεται, παρασκευάζωμεν τὸν τόπον ἐκεῖνον ὡς ἔνεστι κάλλιστον, ἀξιόχρεων ἐνδιαίτημα θεοῦ γενησόμενον· εἰ δὲ μὴ, λήσεται μεταναστὰς εἰς ἕτερον οἶκον, ὃς ἂν ἄμεινον αὐτῶ δοκῆ δεδημιουργῆσθαι. **99** εἰ γὰρ βασιλεῖς ὑποδέχεσθαι μέλλοντες λαμπροτέρας κατασκευάζομεν τὰς ἰδίας οἰκίας, μηδενὸς τῶν εἰς κόσμον ὀλιγοροῦντες, ἀλλὰ πᾶσιν ἀδεῶς και ἀφθόνως χρώμενοι, τοῦ τὴν καταγωγὴν ἠδίστην ἅμα και μετὰ τοῦ πρέποντος ἀξιώματος αὐτοῖς γενέσθαι στοχαζόμενοι, τῶ βασιλέων βασιλεῖ και τῶν συμπάντων ἠγεμόνι θεῶ δι' ἡμερότητα και φιλανθρωπίαν ἀξιώσαντι τὸ γενητὸν ἐπισκέψεως και ἀπ' οὐρανοῦ περάτων μέχρι γῆς ἐσχάτων ἐπ' εὐεργεσία τοῦ γένους ἡμῶν κατελθόντι ποδαπὸν οἶκον ἄρα χρὴ κατασκευάζεσθαι; **100** λίθων μὲν ἢ ξυλίνης ὕλης; ἅπαγε, ἀλλ' οὐδ' εἰπεῖν εὐαγές· οὐδὲ γάρ, εἰ πᾶσα γῆ χρυσὸς ἢ τι χρυσοῦ τιμαλφέστερον μεταβαλοῦσα ἐξαίφνης γένοιτο κᾶπειτα δημιουργῶν τέχναις στοᾶς και προπύλαια και ἀνδρῶνας και προτεμενίσματα και νεῶς κατασκευαζόντων ἀναλωθεῖ, γένοιτ' ἂν βάσις αὐτοῦ τοῖς ποσίν· ἀξιόχρεως μέντοι γε οἶκος ψυχῆ ἐπιτήδειος. **101** οἶκον οὖν ἐπίγειον τὴν ἀόρατον ψυχὴν τοῦ ἀοράτου θεοῦ λέγοντες ἐνδίκως και κατὰ νόμον φήσομεν. ἵνα δὲ βέβαιος και περικαλλέστατος εἴη ὁ οἶκος, θεμέλιοι μὲν ὑποβεβλήσθωσαν εὐφυῖα και διδασκαλία, ἀρεταὶ δὲ μετὰ καλῶν πράξεων ἐποικοδομεῖσθωσαν αὐτῶ, τὰ δὲ προκοσμῆματα ἔστω ἢ ἀνάληψις τῶν ἐγκυκλίων προπαιδευμάτων· **102** ἐκ μὲν γὰρ εὐφυῖας εὐθιξία ἐπιμονὴ μνήμη, ἐκ δὲ διδασκαλίας εὐμάθεια προσοχὴ καθάπερ τινὸς ρίζαι δένδρου μέλλοντος ἡμέρους καρποὺς ἀποκυῖσκειν συνίστανται, ὧν ἄνευ τελεσιουργηθῆναι διάνοιαν ἀμήχανον· **103** ἐκ δὲ ἀρετῶν και τῶν κατ' αὐτὰς πράξεων τὸ ἐχυρὸν και βέβαιον τῆς ἀσφαλοῦς ἰδρύσεως περιγίνεται, τοῦ διαστήσαι και

φυγαδεῦσαι καὶ μετανάστιν ἀπεργάσασθαι τοῦ καλοῦ ψυχὴν ἐγνωκότος πρὸς οὕτως καρτερὰν ἰσχὺν ἐξασθενοῦντος· **104** ἐκ δὲ τῆς ἐγκυκλίου τῶν προπαιδευμάτων μελέτης τὰ πρὸς κόσμον τῆς ψυχῆς ὡς ἐστίας ἤρτηται· καθάπερ γὰρ κονιάματα καὶ γραφαὶ καὶ πινάκια καὶ λίθων πολυτελῶν διαθέσεις, αἷς οὐ μόνον τοίχους ἀλλὰ καὶ τὰ ἐδάφη ποικίλλουσι, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα πρὸς μὲν ἰσχὺν οὐ συμβάλλεται, τέρψιν δὲ περιποιεῖ μόνον τοῖς ἐνοικοῦσιν, **105** οὕτως ἡ τῶν ἐγκυκλίων ἐπιστήμη τὸν ψυχικὸν οἶκον ἅπαντα διακοσμεῖ, γραμματικὴ μὲν ποιητικὴν ἐρευνῶσα καὶ παλαιῶν πράξεων ἱστορίαν μεταδιώκουσα, γεωμετρία δὲ τὴν κατ' ἀναλογίαν ἰσότητά περιποιοῦσα, τὸ δὲ ἐν ἡμῖν ἄρρυθμον καὶ ἄμετρον καὶ ἐκμελὲς ῥυθμῶ καὶ μέτρῳ καὶ μέλει διὰ μουσικῆς ἀστείου θεραπεύουσα, ῥητορικὴ δὲ τὰς τε ἐν ἐκάστοις δεινότητας ἐξετάζουσα καὶ πᾶσιν τὴν πρέπουσαν ἐρμηνείαν ἐφαρμόζουσα, τονώσεις καὶ περιπαθήσεις καὶ ἔμπαινον ἀνέσεις καὶ ἡδονὰς μετὰ στωμυλίας καὶ τῆς περὶ γλῶτταν καὶ τὰ φωνητήρια ὄργανα εὐπραγίας περιποιοῦσα. **106** τοιούτου κατασκευασθέντος οἴκου παρὰ τῷ θνητῷ γένει, χρηστῶν ἐλπίδων τάπιγεια πάντα ἀναπλησθήσεται κάθοδον δυνάμεων θεοῦ προσδοκήσαντα· αἱ δὲ νόμους ἀπ' οὐρανοῦ καὶ θεσμούς ἐπιφερόμενοι τοῦ καθαγιάσαι καὶ καθιερῶσαι χάριν ἀφίξονται κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἐπικέλευσιν· εἴθ' ὁμοδίαιοι καὶ ὁμοτράπεζοι ταῖς φιλαρέτοις γενόμενοι ψυχαῖς σπεύρουσιν ἐν αὐταῖς γένος τὸ εὐδαιμον, καθὰ καὶ Ἀβραὰμ τῷ σοφῷ τῆς παρ' αὐτῷ καταγωγῆς τὸν Ἰσαὰκ τελειοτάτην χάριν δεδώρηται. **107** χαίρει δ' ἐπ' οὐδενὶ μᾶλλον ἢ κεκαθαρμένη διάνοια ἢ τῷ δεσπότην ἔχειν τὸν ἡγεμόνα πάντων ὁμολογεῖν· τὸ γὰρ δουλεῦειν θεῷ μέγιστον αὐχμημα καὶ οὐ μόνον ἐλευθερίας ἀλλὰ καὶ πλοῦτου καὶ ἀρχῆς καὶ πάντων ὅσα τὸ θνητὸν ἀσπάζεται γένος τιμιώτερον. **108** τῆς δὲ τοῦ ὄντος ἡγεμονίας ὁ χρησμός ἀληθῆς μάρτυς λέγων ὧδε· „καὶ ἡ γῆ οὐ πραθήσεται εἰς βεβαίωσιν· ἐμὴ γὰρ ἐστὶ πᾶσα ἡ γῆ, διότι προσήλυτοι καὶ πάροικοι ὑμεῖς ἐστε ἐναντίον ἐμοῦ“ (Lev. 25, 23). ἄρ' οὐκ ἐναργέστατα παρίστησιν, ὅτι κτήσει μὲν τὰ πάντα θεοῦ, χρήσει δὲ μόνον γενέσεώς ἐστι; **109** βεβαίως, γὰρ φησιν, οὐδὲν οὐδενὶ πεπράσεται τῶν ἐν γενέσει, ὡς [ἂν] ἐνὸς ὄντος οὐ κυρίως βεβαία ἢ τῶν ὄλων κτήσις· κέχρηκε γὰρ ὁ θεὸς τὰ γενητὰ πάντα πᾶσιν, οὐδὲν τῶν κατὰ μέρος τέλειον ἐργασάμενος, ὃ μὴ πάντως χρεῖον ἄλλου, ἴν' οὐ δεῖται τυχεῖν γλιχόμενον ἐξ ἀνάγκης τῷ παρασχεῖν δυναμένῳ πλησιάζῃ καὶ ἐκεῖνο τούτῳ καὶ ἀμφοτέρω ἀλλήλοις· **110** οὕτως γὰρ ἐπαλλάττοντα καὶ ἐπιμιγνύμενα λύρας τρόπον ἐξ ἀνομοίων ἡρμοσμένης φθόγγων εἰς κοινωνίαν καὶ συμφωνίαν ἐλθόντα συνηγήσειν ἔμελλεν, ἀντίδοσίν τινα καὶ ἀντέκτισιν πάντα διὰ πάντων ὑπομένοντα πρὸς τὴν τοῦ κόσμου παντὸς ἐκπλήρωσιν· **111** ταύτη καὶ ἄψυχα ἐμψύχων καὶ ἄλογα λογικῶν καὶ δένδρα ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώποι φυτῶν καὶ ἡμέρων ἀτίθασα καὶ ἀγρίων χειροῆθη καὶ ἄρρεν θήλεος καὶ θῆλυ ἄρρενος καὶ συνελόντι φράσαι χερσαῖα ἐνύδρων καὶ ἐνύδρα ἀεροπόρων καὶ πτηνὰ τῶν προειρημένων καὶ προσέτι γῆς μὲν οὐρανόσ, οὐρανοῦ δὲ γῆ, ἀήρ δὲ ὕδατος, ὕδωρ δὲ πνεύματος, καὶ πάλιν αἱ μεταξὺ φύσεις ἀλλήλων τε καὶ τῶν ἄκρων καὶ αἱ ἄκρα τῶν μέσων καὶ ἑαυτῶν ἐρῶσι· **112** χειμῶν γε μὴν θέρους καὶ θέρος χειμῶνος καὶ ἕαρ ἀμφοῖν καὶ μετόπωρον

ἕαρος καὶ ἕκαστον ἑκάστου καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν πάντα πάντων ἐπιδεῖ τε καὶ χρεῖα, ἵνα τὸ ὅλον, οὗ μέρη ταῦτα, παντελὲς ἔργον ἄξιόν τε εἶη τοῦ δημιουργοῦ, ὅδε ὁ κόσμος. **113** οὕτως οὖν αὐτὰ συνθεῖς τὸ μὲν κράτος ἀπάντων ἀνῆψεν ἑαυτῷ, τὴν δὲ χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν ἔνειμε τοῖς ὑπηκόοις ἑαυτῶν τε καὶ ἀλλήλων· καὶ γὰρ ἑαυτοὺς καὶ ὅσα περὶ ἡμᾶς χρῆσιν ἔχομεν· ἐγὼ γοῦν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶς, νοῦν λόγον αἴσθησιν ἔχειν δοκῶν, οὐδὲν αὐτῶν ἴδιον εὐρίσκω· **114** ποῦ γὰρ μου τὸ σῶμα πρὸ γενέσεως ἦν; ποῖ δὲ καὶ χωρήσει μεταστάντος <μου> ; ποῦ δὲ καὶ τοῦ δοκοῦντος ὑφεστάναι τῶν ἡλικιῶν αἱ διαφοραὶ; ποῦ τὸ βρέφος, ποῦ ὁ παῖς, ποῦ <ὁ> ἀντίπαις, ποῦ ὁ ἄρτι ἡβῶν, ποῦ τὸ μειράκιον, ὁ πρωτογένειος, ὁ νεανίας, ὁ τέλειος ἀνήρ; πόθεν δὲ ἦλθεν ἡ ψυχὴ, ποῖ δὲ χωρήσει, πόσον δὲ χρόνον ἡμῖν ὁμοδίαυτος ἔσται; τίς δὲ ἐστι τὴν οὐσίαν, ἔχομεν εἰπεῖν; πότε δὲ καὶ ἐκτησάμεθα αὐτήν; πρὸ γενέσεως; ἀλλ’ οὐχ ὑπῆρχομεν· μετὰ τὸν θάνατον; ἀλλ’ οὐκ ἐσόμεθα οἱ μετὰ σωμάτων σύγκριτοι ποιοί, ἀλλ’ εἰς παλιγγενεσίαν ὀρμήσομεν οἱ μετὰ ἀσωμάτων σύγκριτοι ποιοί. **115** ἀλλὰ νῦν ὅτε ζῶμεν κρατούμεθα μᾶλλον ἢ ἄρχομεν καὶ γνωρίζομεθα μᾶλλον ἢ γνωρίζομεν· οἶδε γὰρ ἡμᾶς οὐ γνωριζομένη πρὸς ἡμῶν καὶ ἐπιτάγματα ἐπιτάττει, οἷς ἐξ ἀνάγκης ὑπηρετοῦμεν ὡς οἰκέται δεσποίνῃ· ἀπόλειψίν τε ὅταν ἐθέλῃ πρὸς τὸν ἄρχοντα χρηματίσασα μεταναστήσεται ἔρημον καταλιποῦσα ζωῆς τὸν ἡμέτερον οἶκον, κἂν ἐπιμένειν βιαζώμεθα, διαλύσεται· λεπτομερῆς γὰρ αὐτῆς ἡ φύσις, ὡς μηδεμίαν ἐμπαρέχειν λαβὴν σώματι. **116** ὁ δὲ νοῦς ἐμόν ἐστιν διαίτημα; ὁ ψευδῶν εἰκαστικός, ὁ πλάνης, <ὁ> οἰητικός, ὁ παρανοῶν, ὁ μωραίνων, ὁ εὐρισκόμενος ἄνους ἐν ἐκστάσει καὶ μελαγχολία καὶ μακρῷ γήρα; ἀλλ’ ὁ λόγος κτήμα ἐμόν; ἢ τὰ φωνῆς ὄργανα; μικρὰ νόσου πρόφασις οὐ τὴν γλῶτταν ἐπήρωσεν, οὐ τὸ στόμα καὶ τῶν πάνυ λογίων ἀπέρραψεν; οὐχὶ δεινοῦ προσδοκία καταπλήξασα μυρίους ἀχανεῖς ἐποίησε; **117** καὶ μὴν οὐδὲ τῆς αἰσθήσεως ἡγεμῶν εὐρίσκομαι, τάχα δὲ πού καὶ δοῦλος ἀκολουθῶν ἢ ἂν ἄγῃ, πρὸς χρώματα, πρὸς σχήματα, πρὸς φωνάς, πρὸς ὀσμάς, πρὸς χυλούς, πρὸς τὰ ἄλλα σώματα. δι’ ὧν ἀπάντων δεδηλῶσθαι νομίζω, ὅτι τοῖς ἀλλοτρίοις κτήμασι χρώμεθα, καὶ οὔτε δόξαν οὔτε πλοῦτον οὔτε τιμὰς οὔτε ἀρχὰς οὔθ’ ὅσα περὶ σῶμα ἢ ψυχὴν ἴδια κεκτήμεθα, ἀλλ’ οὐδ’ αὐτὸ τὸ ζῆν· **118** χρῆσιν δὲ ἔχοντες ἐὰν μὲν γνῶμεν, ἐπιμελησόμεθα ὡς θεοῦ κτημάτων, προλαβόντες ὅτι τῷ δεσπότῃ νόμος ὅταν θέλῃ τὰ ἑαυτοῦ κομίζεσθαι· οὕτως γὰρ τὰς ἐπὶ ταῖς ἀφαιρέσεσιν ἀνίας ἐπικουφιοῦμεν· νυνὶ δὲ οἱ πολλοὶ νομίζοντες ἑαυτῶν πάντα κτήματα κατὰ τὴν τινος ἀπουσίαν καὶ ἔνδειαν εὐθὺς περιπαθοῦσι. **119** γίνεται οὖν οὐ μόνον ἀληθὲς ἀλλὰ καὶ τῶν μάλιστα συντεινόντων εἰς παρηγορίαν τὸ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν κόσμῳ τοῦ γεννήσαντος ἔργα τε εἶναι καὶ κτήματα. τὸ δὲ ἔργον τὸ ἴδιον ὁ κεκτημένος δεδῶρηται, ὅτι οὐ δεῖται· ὁ δὲ χρώμενος οὐχὶ κέκτηται, ὅτι κύριος εἷς ἀπάντων καὶ δεσπότης ἐστίν, ὃς ὀρθότατα ἐρεῖ· „ἐμὴ πᾶσα ἐστὶν ἡ γῆ“ — ἴσον τῷ, τὸ γενητὸν ἅπαν ἐμόν —, „ὁμῆς δὲ προσήλυτοι καὶ πάροικοι ἐναντίον ἐμοῦ“ (Lev. 25, 23). **120** πρὸς μὲν γὰρ ἀλλήλους οἱ γενόμενοι πάντες αὐτοχθόνων καὶ εὐπατριδῶν ἔχουσι λόγον, πάντες ἰσοτιμίαν καὶ ἰσοτέλειαν καρπούμενοι, πρὸς δὲ θεὸν ἐπηλύτων καὶ παροίκων· ἕκαστος γὰρ ἡμῶν ὥσπερ εἰς ξένην πόλιν ἀφίκται τόνδε

τὸν κόσμον, ἧς πρὸ γενέσεως οὐ μετεῖχε, καὶ ἀφικόμενος παροικεῖ, μέχρις ἂν τὸν ἀπονεμηθέντα τοῦ βίου χρόνον διαντλήσῃ. **121** ἅμα μέντοι καὶ δόγμα εἰσηγεῖται πάνσοφον, ὅτι μόνος κυρίως ὁ θεὸς πολίτης ἐστί, πάροικον δὲ καὶ ἐπήλυτον τὸ γενητὸν ἅπαν, οἱ δὲ λεγόμενοι πολῖται καταχρήσει μᾶλλον ὀνόματος ἢ ἀληθεία προσαγορεύονται· δωρεὰ δὲ ἀποχρῶσα σοφοῖς ἀνδράσι πρὸς τὸν μόνον πολίτην θεὸν ἀντεξετασθεῖσιν, ἐπηλύτων καὶ παροίκων λαβεῖν τάξιν, ἐπειδὴ τῶν ἀφρόνων ἐπηλυσ μὲν ἢ πάροικος ἀπλῶς οὐδεὶς ἐν τῇ τοῦ θεοῦ πόλει γίνεται, φυγὰς δὲ πάντως ἀνευρίσκεται, οἷον δὴ καὶ προσανεφθέγγατο ὡς δογματικώτατον. „πράσει“ φησὶν „οὐ πραθήσεται ἢ γῆ“· καὶ ὑπὸ τίνος ἠσύχασεν, ἴν' ἐκ τοῦ παρασιωπηθέντος ὁ μὴ φυσιολογίας ἀμύητος εἰς ἐπιστήμην ὠφελῆται. **122** εὐρήσεις τοίνυν σκοπῶν ἅπαντας καὶ τοὺς λεγομένους χαρίζεσθαι πιπράσκοντας μᾶλλον ἢ δωρουμένους καὶ οὓς οἴομεθα λαμβάνειν χάριτας πρὸς ἀλήθειαν ὠνουμένους· οἱ μὲν γὰρ διδόντες, ἀμοιβὴν ἔπαινον ἢ τιμὴν θηρώμενοι, ζητοῦντες χάριτος ἀντίδοσιν, εὐπρεπεῖ δωρεᾶς ὀνόματι κυρίως πρᾶσιν ἐργάζονται, ἐπεὶ καὶ τοῖς πωλοῦσιν ἀνθ' ὧν ἂν παράσχωσιν ἔθος λαμβάνειν ἐστίν· οἱ δὲ προσιέμενοι τὰς δωρεάς, μελετῶντες ἀποδοῦναι καὶ ἐπὶ καιρὸν ἀποδιδόντες, ἔργον ὠνουμένων δρῶσι, καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ὡσπερ λαβεῖν ἴσασι καὶ ἀποδοῦναι. **123** ὁ δὲ θεὸς οὐ πωλητὴρ ἐπευωνίζων τὰ ἑαυτοῦ κτήματα, δωρητικὸς δὲ τῶν ἀπάντων, ἀνάουσι χαρίτων πηγὰς ἀναχέων, ἀμοιβῆς οὐκ ἐφιέμενος· οὔτε γὰρ ἐπιδεῆς αὐτὸς οὔτε τις τῶν γεγονότων ἱκανὸς ἀντιδοῦναι δωρεάν. **124** Πάντων οὖν ἀνωμολογημένων θεοῦ κτημάτων λόγοις τε ἀληθέσι καὶ μαρτυρίαις, ἃς οὐ θέμις ψευδομαρτυριῶν ἀλῶναι — χρησιμοὶ γάρ, οὓς ἐν ἱεραῖς βίβλοις Μωυσῆς ἀνέγραψεν, οἱ μαρτυροῦντές εἰσι —, παραιτητέον τοίνυν τὸν νοῦν, ὃς τὸ γεννηθὲν κατὰ τὴν πρὸς αἴσθησιν σύνοδον κτῆμα ἴδιον ᾤθητε τε καὶ ἐκάλεσε [τὸν] Κάιν καὶ εἶπεν· „ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ“, καὶ κατὰ τοῦτο διαμαρτῶν· τί δήποτε; **125** ὅτι ὁ θεὸς αἴτιον, οὐκ ὄργανον, τὸ δὲ γινόμενον δι' ὄργανου μὲν ὑπὸ δὲ αἰτίου πάντως γίνεται. πρὸς γὰρ τὴν τίνος γένεσιν πολλὰ δεῖ συνελθεῖν, τὸ ὑφ' οὗ, τὸ ἐξ οὗ, τὸ δι' οὗ, τὸ δι' ὃ· καὶ ἔστι τὸ μὲν ὑφ' οὗ τὸ αἴτιον, ἐξ οὗ δὲ ἡ ὕλη, δι' οὗ δὲ τὸ ἐργαλεῖον, δι' ὃ δὲ ἡ αἰτία. **126** φέρε γάρ, εἴ τις ἀνέροιτο, οἰκία καὶ πόλις πᾶσα ἵνα κατασκευασθῇ, τίνα συνελθεῖν δεῖ; ἄρ' οὐ δημιουργὸν καὶ λίθους καὶ ξύλα καὶ ὄργανα; τί οὖν ἐστὶ δημιουργὸς πλὴν τὸ αἴτιον ὑφ' οὗ; τί δὲ λίθοι καὶ ξύλα πλὴν ἡ ὕλη, ἐξ ἧς ἡ κατασκευὴ; τί δὲ τὰ ὄργανα πλὴν τὰ δι' ὧν; τίνος δὲ ἕνεκα πλὴν σκέπης καὶ ἀσφαλείας, τὸ δι' ὃ τοῦτό ἐστι; **127** μετελθὼν οὖν ἀπὸ τῶν ἐν μέρει κατασκευῶν ἴδε τὴν μεγίστην οἰκίαν ἢ πόλιν, τόνδε τὸν κόσμον· εὐρήσεις γὰρ αἴτιον μὲν αὐτοῦ τὸν θεὸν ὑφ' οὗ γέγονεν, ὕλην δὲ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἐξ ὧν συνεκράθη, ὄργανον δὲ λόγον θεοῦ δι' οὗ κατασκευάσθη, τῆς δὲ κατασκευῆς αἰτίαν τὴν ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ. φιλαλήθων ἦδε διάκρισις ἐπιστήμης ἀληθοῦς καὶ ὑγιοῦς ἐφιεμένων· οἱ δὲ φάσκοντες διὰ τοῦ θεοῦ τι κεκτῆσθαι τὸ μὲν αἴτιον ὄργανον τὸν δημιουργόν, τὸ δ' ὄργανον αἴτιον τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ὑπολαμβάνουσιν. **128** αἰτιάσαιτ' ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ Ἰωσήφ εἰπόντα, διὰ τοῦ θεοῦ τὴν σαφήνειαν εὐρεθήσεσθαι τῶν ἐνυπνίων (Gen. 40, 8)· ἐχρῆν γὰρ εἰπεῖν, ὑπ' αὐτοῦ ὡς αἰτίου τὴν

τῶν ἀφανῶν ἀνάπτυξίν τε καὶ ἀκρίβειαν δεόντως ἔσεσθαι· ὄργανα γὰρ ἡμεῖς, δι' ὧν αἱ κατὰ μέρος ἐνέργειαι, ἐπιτεινόμενα καὶ ἀνιέμενα, τεχνίτης δὲ ὁ τὴν πληξίν ἐργαζόμενος τῶν σώματός τε καὶ ψυχῆς δυνάμεων, ὑφ' οὗ πάντα κινεῖται. **129** τοὺς μὲν οὖν πραγμάτων διαφορὰς ἀδυνατοῦντας διαστέλλειν ὡς ἀμαθεῖς ἀναδιδρακτέον, τοὺς δὲ ὑπὸ φιλονεικίας τὰς τῶν σημαιομένων τάξεις ἐναλλάττοντας ὡς ἐριστικούς φευκτέον, τοὺς δὲ μετὰ τῆς τῶν ἐμφερομένων ἀκριβοῦς ἐρεύνης ἐκάστῳ τῶν εὐρεθέντων τὴν οἰκείαν χώραν προσνέμοντας ὡς ἀψευδῆ φιλοσοφίαν μετιόντας ἐπαινετέον. **130** Μωυσῆς γοῦν τοῖς δεδιόσι, μή ποτε πρὸς τοῦ φαύλου πανστρατιᾶ διώκοντος ἀπόλωνται, φησί· „στητε καὶ ὁρᾶτε τὴν σωτηρίαν τὴν παρὰ τοῦ κυρίου, ἣν ποιήσει ὑμῖν“ (Exod. 14, 13), ἐκδιδάσκων ὅτι οὐ διὰ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ ὡς αἰτίου τὸ σῶζεσθαι.